

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

717
G976

UC-NRLF

\$B 64 523

J. G. H. GUNNING.

EEN

JAVAANSCH GESCHRIFT UIT DE 16de EEUW

HANDELENDE OVER DEN

MOHAMMEDAANSCHEN GODSDIENST

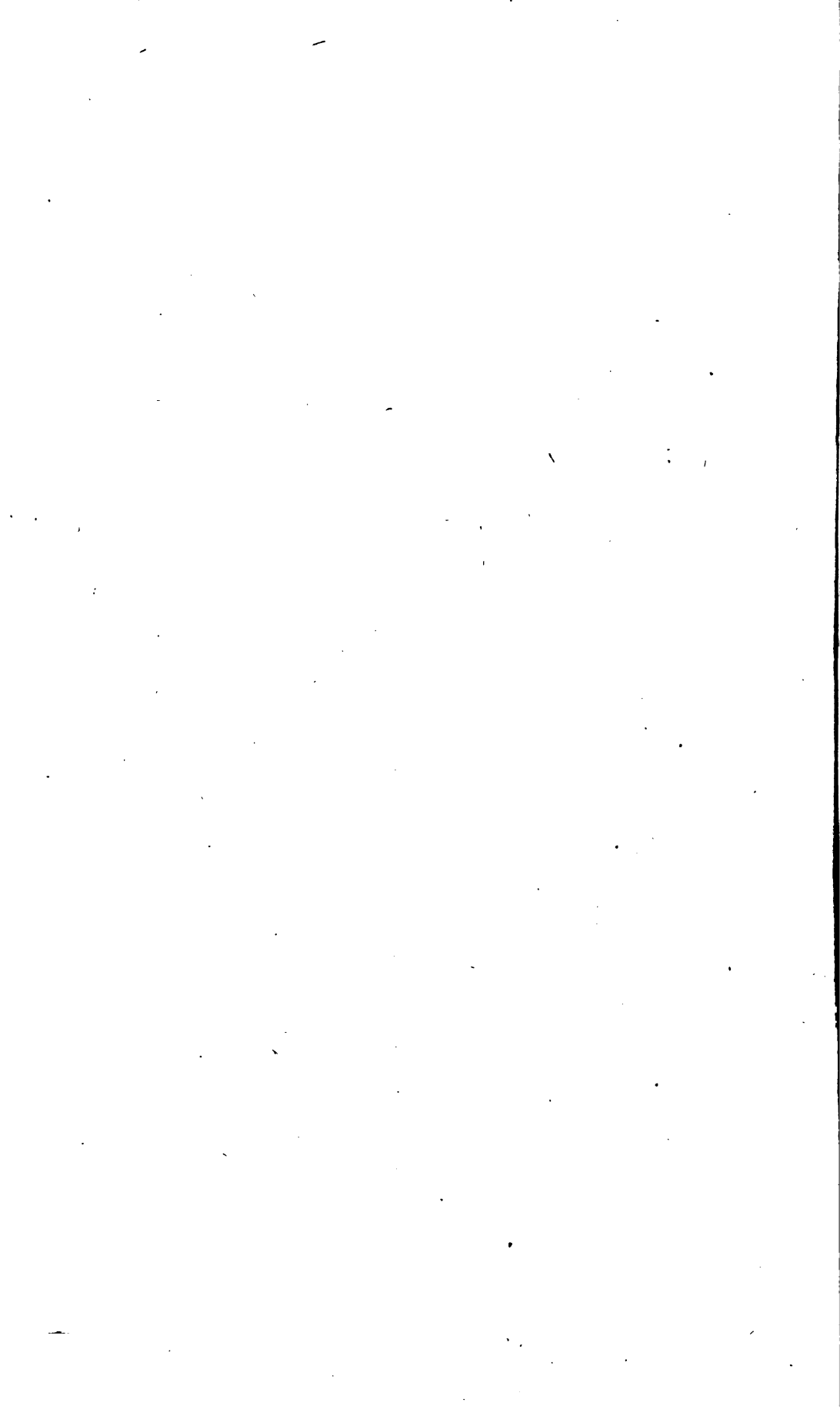
NAAR EEN

Leidsch Handschrift uitgegeven en met Aanteekeningen voorzien.

GIFT OF
HORACE W. CARPENTIER

717
67776

EEN JAVAANSCH GESCHRIFT UIT DE 16de EEUW

HANDELENDE OVER DEN

MOHAMMEDAANSCHEN GODSDIENST

NAAR EEN

LEIDSCH HANDSCHRIFT UITGEGEVEN EN MET AANTEKENINGEN VOORZIEN.

~~~~~

EEN JAVAANSCH GESCHRIFT UIT DE 16de EEUW

HANDELENDE OVER DEN

MOHAMMEDAANSCHEN GODSDIENST

NAAR EEN

LEIDSCH HANDSCHRIFT UITGEGEVEN EN MET AANTEKENINGEN VOORZIEN.

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT,

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN

Doctor in de Taal- en Letterkunde van den Oost-Indischen Archipel,

AAN DE RIJKSUNIVERSITEIT TE LEIDEN,

OP GEZAG VAN DEN RECTOR-MAGNIFICUS

D^R. T. Z A A Y E R,

HOOGLERAAR IN DE FACULTEIT DER GENEESKUNDE,

VOOR DE FACULTEIT TE VERDEDIGEN,

op Zaterdag den 26sten Maart 1881,

des namiddags te 3 uren,

DOOR

JOHANNES GERARDUS HERMANUS GUNNING,

GEBOREN TE SCHIEDAM.

LEIDEN, E. J. BRILL.

1881.

TO VINU
AIVROLLAO

Carpenter

AAN MIJNE OUDERS.

23136:1

G

Ik heb de aangename taak te vervullen mijn hooggeachten promotor Prof. A. C. Vreede mijn hartelijken dank te betuigen voor de hulp mij bij de vervaardiging van dit proefschrift verleend, en de welwillendheid waarmede hij ten allen tijde gereed stond mij met zijn meerdere kennis voor te lichten.

Ook moet ik een woord van dank richten tot mijn hooggeachte leermeesters Prof. Kern en Prof. de Goeje voor hun steeds zoo vriendelijk verleenden bijstand.

INLEIDING.

Het Javaansche werk, waarvan de tekst hierachter volgt, is met Balineesch letter op lontar geschreven: het is in proza, afwisselend in *krāmā* en *ngoko* opgesteld, en bestaat uit 60 pagina's, genummerd 15—74: de eerste 14 ontbreken. Wie de schrijver is, is onbekend, omtrent den tijd waarin het samengesteld is, valt het volgende te zeggen. Volgens mededeeling van Dr. W. N. Du Rieu, bibliothecaris der Leidsche Bibliotheek, is, blijkens den geschreven catalogus van Paulus Merula a. 1607, dit handschrift aan die bibliotheek geschonken door Koenraad van Dulman of Pulman. Merula beschreef het onder de »boucken uyt verre geleghene landen gebraght" met de woorden: »Volumen Javanicum ex foliis palmae". Het HS. is dus naar alle waarschijnlijkheid van een der eerste tochten der Nederlanders naar Oost-Indië meegebracht; maar verder is omtrent de herkomst niets zekers bekend, daar men van genoemden van Dulman of Pulman niets weet. Uit het gezegde volgt dat het papiertje op het HS. geplakt met de woorden: »Ex Legati Illustris viri Iosephi Scaligeri" onwaarheid behelst. In den catalogus der L. B. a. 1674 van Elzevier (p. 278) komt dit Hs. voor het eerst onder de legaten van Scaliger voor onder den titel »Liber indicus". Daaruit hebben de latere catalogussen van Heimann, Pieter van der Aa (1716) en Reiskius (circa 1740) het overgenomen.

Men kan dus omtrent den ouderdom van het Hs. zeggen, dat het zeker niet jonger is dan 275 jaar, en naar alle waarschijnlijkheid in de 16^e eeuw is opgesteld. Naar het schrift te oordeelen is

het op Bali of Lombok geschreven, daar ook op het laatste eiland het Balineesche schrift in zwang is. De taal is vrij zuiver Javaansch; enkele kawi-woorden komen er in voor, waarvan sommige ook de mogelijkheid toelaten, Maleische woorden te kunnen zijn. De inhoud is Mohammedaansch, en over het algemeen orthodox; de schrijver waarschuwt een paar malen tegen de dwalingen der Motazilieten. Maar ook een werk van Ghazzâli, de hoofdbron der gematigd Coefistische literatuur in den Indischen Archipel, wordt dikwijls geciteerd, namelijk de *Abjangoeloemoeddin*. Over het geheel is het HS. een bloemlezing uit Arabische werken, afgewisseld door kleine verhalen van profeten, en gezellen van Mohammed. Een geregelde volgorde neemt de schrijver niet in acht, evenmin is het werk in hoofdstukken verdeeld: het gebed; de 4 graden in den godsdienst: sarengat, tarekat, kakekat en mahripat; de nijat (bedoeling om een heilige handeling te verrichten); de namen en eigenschappen van Allah; de eerste Soera van den Koran; het geloof in Allah, in de engelen, de profeten, de heilige boeken, den oordeelsdag en de voorbeschikking van goed en kwaad; het een en ander de eschatologie betreffende, en de verplichte wasschingen: ziedaar in het kort de onderwerpen, en de volgorde waarin zij volgen. Het HS. eindigt zeer zonderling met een opsomming der beteekenissen van de verschillende kĕdoets (omineuse lichaamstrillingen). De besnijdenis wordt niet genoemd. — De schrijver praat zeer met zijn kennis van de Arabische taal; bij iedere voorkomende gelegenheid haalt hij Arabische zinnen uit den Koran of de Overlevering aan, met de vertaling in het Javaansch er achter. Hoe ellendig het met die kennis van het Arabisch gesteld is, daarvan leveren de aantekeningen op den tekst talrijke bewijzen. Veel hiervan is echter toe te schrijven aan de verregaande slordigheid van den schrijver, waarmede hij, óók Javaansche woorden, nu eens op deze, dan weder op een andere manier schrijft. Zie hierover verder de aantekeningen. Ik heb geen verandering in de schrijfwijze gebracht, en in het algemeen den tekst, zooals ik hem vond, getrouw weergegeven. Enkele malen, wanneer ik meende, dat een kleine verandering wenschelijk was, heb ik mij die veroorloofd,

zonder mij hierbij een vaste grenslijn af te bakenen: die veranderingen heb ik in de aantekeningen vermeld.

Het is onnoodig meer over dit HS. te zeggen: hiermede bedoel ik niet dat alles wat er in voorkomt volkomen duidelijk is: integendeel, er zijn nog een aantal zaken in, waarvan de ware betekenis mij ten eenenmale duister schijnt, en het misschien nog wel zal blijven, zoolang van de uitgebreide godsdienstige literatuur der Javanen, niet meer door den druk algemeen toegankelijk is gemaakt, of van meer werken inhoudsopgaven zijn gegeven. Het is bekend dat de invloed van den Islam op Java zich bijna uitsluitend geopenbaard heeft in godsdienst en recht. De godsdienstige literatuur, die onder dien invloed ontstaan is, kan men in drie deelen splitsen: 1° interlineaire vertalingen en paraphrasen van den Koran, en handboekjes voor het godsdienstig onderricht, 2° profetenlegenden, 3° godsdienstig-zedekundige werken, handelende over den Islam of Din: het practische gedeelte der godsdienstleer, waaronder de zoogenaamde vijf pilaren van den Islam begrepen worden: de Imân: het theoretisch gedeelte, waaronder men het geloof aan Allah, de engelen, de profeten, de heilige boeken, de opstanding en de praedestinatie-leer samenvat ¹⁾, en ten derde over de zedekunde, dus in één woord: de verplichtingen van den mensch jegens Allah en zijne medemenschen. — De zendeling Poensen heeft zich zeer verdienstelijk gemaakt door het geven eener inhoudsopgave van de Javaansche werken: Adji Sâkâ; Verhaal van den strijd van Mohammed met vorst Laât; Patak en Woelang-Reh (in de Mededeelingen van het Nederl. Zendelinggenootschap dl. XIII en XIV). Ik meen niet te ver van mijn onderwerp af te wijken door in de volgende bladzijden dit voorbeeld te volgen. Natuurlijk kan van zulke uitvoerige inhoudsopgaven als de heer Poensen b.v. van de Woelang-Reh gaf, geen sprake zijn. Mijn doel is alleen het een en ander mee te deelen over eenige Javaansche HSS. van godsdienstig-zedekundigen inhoud, die op de Leidsche Bibliotheek be-

---

1) Prof. Niemann, Inleiding tot de kennis van den Islam p. 157, 442. Prof. Dozy, de Islam, p. 120.

rusten. De lezing, of liever doorlooping van die werken is mij in groote mate vergemakkelijkt door de aantekeningen van Prof. A. C. Vreede omtrent die werken, mij door ZHG. welwillend te leen gegeven.

Soeloeks. De naam Soeloek is, zooals prof. Keyzer reeds opgemerkt heeft, Arabisch, en beteekent »draden»; die naam wordt niet alleen aan godsdienstige maar ook aan andere wetenschappelijke werken gegeven: onder de HSS. van het Britsch Museum komt voor »a treatise on medicine and other arts», die den naam Soeloek draagt. Men kan het woord vertalen met »handleiding». In het Jav. Hwdb. vind ik Lajang Soeloek verklaard met »benaming van boeken die een verzameling van diepzinnige vergelijkingen (pralambangs) bevatten.» Deze beteekenis is zeker te eng opgegeven. Waarschijnlijk droegen vele boeken, waarin die pralambangs voorkwamen, den kleurloozen naam van Soeloeks, en heeft men daaruit het gevolg getrokken dat de pralambangs een essentieel vereischte der Soeloeks waren. Nog verder voortgaande heeft men het geheimzinnige der pralambangs op de soeloeks overgedragen, zoodat soeloek synoniem met pralambang gebruikt wordt. Misschien is uit deze beteekenis die van soeloek in het Hwdb.: het gezang van den dajang, de âdâ-âdâ, afgeleid, omdat dit meestal uit voor den gewonen Javaan onverstaanbaar en bedorven Kawi bestond. Dr. Engelmann noemt er 2 verschillende onder N° 80 en 83. Prof. De Hollander spreekt in zijn Jav. letterkunde op pag. 249 van een Soeloek, behelzende den godsdienst der Wali's. Winter, Jav. Z. I, 353 spreekt van »de verschillende Soeloeks». Die op de L. B. zijn twee in getal. Beiden zijn in poëzie geschreven en genummerd 1795 en 1796. De eerste bestaat uit twee deelen, te zamen ruim 800 pagina's groot. De vorm waarin de leeringen verkondigd worden is meestal die van gesprekken tusschen Javaansche Wali's. Een bepaalde volgorde in de punten die behandeld worden, is niet na te gaan. Onophoudelijk springt de schrijver van den hak op den tak. Talrijk zijn de herinneringen aan Oud-Indische verhalen. Zoo wordt in het tweede deel verhaald, hoe Bima door zijn leermeester Drona uitgezonden werd om het levenswater te zoeken. Op een andere

plaats wordt een verhaal verteld van een man, die terwijl hij aan het baden is, in een vrouw verandert, 7 jaren vrouw blijft, en weer na een bad genomen te hebben zijne vorige gedaante terug krijgt. Zeer duidelijk herinnert dit verhaal aan de vele, vooral in Indische *fabels*, voorkomende vertellingen van geslachtsverandering. — Het gebed, de kitabs, de nijat, de dag der opstanding, hemel en hel: ziedaar de voornaamste echt-Mohammedaansche zaken, die dit werk telkens den lezer voorhoudt. Tot in het vervelende toe wordt men voortdurend aangemaand toch maar de djati van alles te weten te komen. En wat die djati is, daarvan krijgt men talrijke proefjes in de definities en onderscheidingen die herhaaldelijk voorkomen. Zoo wordt Soel. I, pag. 20 njâwâ verklaard te bestaan uit 5 zaken, namelijk 1° Noer, 2° Roh, 3° Akal, 4° Eloh, 5° Kalam. Soel. II, pag. 231 wordt een onderscheid gemaakt tusschen kapir en koepoer. Op andere plaatsen daarentegen wordt de eenheid betuigd van goeroe en kawoelâ. In zulke, men zou haast zeggen, spitsvondige onbeduidendheden¹⁾, hebben de Javanen veel genoeg. Al de opgenoemde interessante beschouwingen worden afgewisseld door verhalen omtrent bekeeringen tot den Islam, profeten of heilige personen. Zoo komt in het eerste deel voor de bekeering van den vorst van Tjémpa; deze wil den Islam niet aannemen, maar een epidemie, waarbij hij zelf omkomt, overtuigt zijn zoon van de goddelijkheid der nieuwe leer. In het begin van het tweede deel komt een curieus verhaal omtrent den profeet Ngisa voor. Deze had 700 jaar in Azië geheerscht, maar had zich toen als Allah opgeworpen. Na vergiffenis van Allah gekregen te hebben, staat Ngisa later toch weer op met zijn kleinzoon Mak Djoedja²⁾, en daarop wordt Mohammed gezonden als opvolger van Ngisa in

---

1) Veel hiervan moet waarschijnlijk op rekening gesteld worden van de zucht der Javanen, om geheimzinnige definities te geven, die niet op de beteekenis der woorden, maar op hunnen klank gegrond zijn. Hiervan vindt men aardige staaltjes in het geschrift Djati Koesoemâ, Meded. XXIV, 121 vv.

2) De hier genoemde „kleinzoon van Ngisa” Mak Djoedja komt in het boek Adjî Sâkâ voor als vorst der duivelen, Meded. XIII, 196, 321. Het woord schijnt een verbastering te zijn van Djoedj wa Madjoedj (Gog en Magog) die Koran XVIII, 93 en XXI, 96 voorkomen als de barbaarsche volken van Azië.

Azië. In den oorlog die nu aan Ngisa geleverd wordt speelt de engel Doel Karnen een groote rol. Verder komen in het tweede deel eenige verhalen omtrent Mohammed voor. Deze draagt bij zijn sterven de behartiging van den godsdienst aan zijn schoonzoon Ali op. Een ander verhaal vermeldt hoe Mohammed door Allah uitgenoodigd werd om hemel en hel te bezichtigen: wie in de verschillende afdeelingen der hel ¹⁾ zitten worden opgenoemd, waarbij het zonderling is, dat zij die de 5 dagelijksche gebeden verzuimd hebben, vergeten zijn. In 't algemeen kan men zeggen dat de twee bundels soeloeks die op de Leidsche Bibliotheek bewaard worden, op verre na de orthodoxe leer niet prediken. Het is bekend dat de overgroote meerderheid der Muzelmannen in Nederlandsch-Indië de leerstellingen volgt van Mohammed ibn Idris asj-Sjafê'i (150—204 A. H.), in leeftijd den derde van de stichters der 4 orthodoxe sekten. Maar daarnevens komen de sporen voor aan den eenen kant van volkomen ongeloof (de tijang pasek prof. Veth, Java I, 338), en aan den anderen kant van mysticisme dat, op Islamitischen bodem opgeschoten, bekend is onder den naam van Çoefisme. Vooral van het pantheistisch Çoefisme, dat voornamelijk door de leer en de geschriften van Hamza Fançoeri, in den Archipel is verbreid ²⁾, meen ik de duidelijke bewijzen in deze bundels Soeloeks aan te treffen. En dit komt vooral uit in den tweeden bundel, genommerd N° 1796, en bestaande uit één deel van 450 pagina's. Veel komt hierin meer of minder overeen met plaatsen uit het pas besproken boek. Maar duidelijker en gedecideerder wordt hierin de leer uitgesproken, niet alleen dat Allah en Mohammed, maar zelfs dat Allah en de mensch in 't algemeen, één zijn. Daarom moet het doel van den mensch zijn langs den weg der tâpâ de mystieke vereeniging met God (de tokid) deelachtig te worden. Voor zoover ik heb kunnen nagaan wordt dit alleen in het laatste HS. met ronde woorden gezegd: in beiden echter wordt er herhaaldelijk op

1) Er zijn 7 afdeelingen der hel; men kan namen en bestemming opgenoemd vinden in het boek Patak, Meded. XIII, 353 en in de Boestam (Hs. der L. B.).

2) Prof. Niemann, Inleiding tot de kennis van den Islam 354. De werken van Hamza worden door Dr. van der Tuuk opgenoemd in de Bijdr. IIIe volgr. dl. I, p. 464.

gedoeld in pralambangs: herhaaldelijk komen de stellingen voor: goesti en kawoelâ is één en hetzelfde: dalang en wajang is hetzelfde, loh en kalam is hetzelfde (?) Op dezelfde wijs moeten ook de plaatsen verklaard worden, waar van de mas-kawin van Mohammed gesproken wordt. Mystieken ook in andere landen, en andere godsdiensten, stellen zich die vereeniging gaarne voor als een huwelijk, en de Javaan die bij een huwelijk dadelijk aan de huwelijksgift denkt, brengt dit in zijn onmatige zucht naar detail-leering, dadelijk op Allah over. Ik geloof dat na een grondige studie van het Çoefisme, veel wat op den eersten aanblik in de priesterlijke literatuur van Java, ons onzinnig gebeuzel toeschijnt, niet — ophouden zou gebeuzel te blijven, maar ten minste een zin zou erlangen, te verklaren zou zijn. Overigens is het zeer moeilijk altijd uit te maken of men wel wezenlijk met Çoefisme te doen heeft. Het Brahmanisme vertoont, ik bedoel bij oppervlakkige beschouwing, gelijke verschijnselen. Eveneens door tâpâ komt men tot de vereeniging met het Brahma ¹⁾. Is nu die tâpâ al niet precies dezelfde als de andere, zoo nauw kijkt de Javaan niet: hij gebruikt nu eenmaal het woord voor alles wat »beteugeling der zinnelijke lusten" moet beteekenen. En is nu Brahma al geheel verschillend van Allah, zoo fijn onderscheidt de Javaan niet, hij noemt Allah immers (in dit HS. meestal) Jang Widi, Jang Soeksma, en waar hij dan tevens de vereeniging met God in plaats van tokid, met een echt oud-Indisch woord kamoekten (van *moekti*) (pag. 25) noemt, daar kan toch wel aan geen Çoefisme meer gedacht worden. Waarschijnlijk echter zullen beiden en ook het Boeddhisme wel hun contingent geleverd hebben ter opbouw van de tegenwoordige ideeën der Javanen: welke de verhouding tusschen die contingenten is, is een moeilijker kwestie, waarvan de oplossing nu nog niet mogelijk is. Het deel Soeloeks, waarover ik nu spreek, begint allerzonderlingst met den aanhef »awignam astu namas sidi" ²⁾, den gewonen aanhef der kawi-werken. Overigens

1) Hoever de tâpâ gaan kan, en hoe ze de grond kan worden van zelfmoord, blijkt uit het artikel van den zendeling Smeding in de Meded. VII, 72.

2) Verkeerd voor »sidam" (sansk. siddham).

komt, zooals ik reeds gezegd heb, de inhoud op vele punten met het andere HS. overeen. Veel wordt er gesproken over kidoengs, waarmee de mensch uit allerlei ongelukken kan geraken. Aardig is de personificatie van sarengat, tarekat, kákekat en makripat, die den heiligen oorlog voeren en daarvoor in den hemel beloond worden. Een gelijksoortig verhaal komt voor in N° 1795. Het aantal verhalen is in deze bundel veel minder dan in de vorige. In de laatste 100 pagina's wordt iedere zang gevormd door een bepaalde Soeloek, die dan een eigen naam heeft. Daarvan heet één gemaakt te zijn door Soenan Giri Liman. Hieruit zou men afleiden dat dit deel eigenlijk een compilatie is van verschillende andere werkjes. Omtrent schrijver en tijd van beide HSS. is, zooals nog bij de meeste boeken uit den Archipel, niets anders te bepalen, dan of ze vóór of na de invoering van den Islam zijn geschreven.

Boestam eveneens in poëzie geschreven, is een werk van 350 pagina's. De naam Boestam is de gewone Javaansche transcriptie voor het perz. woord Bostán, dat »tuin" beteekent. Deze naam komt veel voor als de titel van Oostersche werken, om aan te duiden: een lusthof, waarin ieder zijn gading vindt: wij zouden het een »bloemlezing" noemen. Inderdaad is deze Boestam een bloemlezing uit een talrijk aantal Arab. werken over den Islam, die met name geciteerd worden, en waarvan de meesten, volgens de herhaalde getuigenis van den schrijver, uit den Koran genomen zijn. Daarvan komen het meest voor de Tapsirs, de Soekbah, de Djoe-wair en de Adkija. Na een korte inleiding worden achtereenvolgens de 6 punten van den Imân behandeld: het geloof in Allah, de engelen, de heilige boeken, de profeten, de dag der opstanding, en de voorbeschikking van goed en kwaad. Deze 6 hoofdstukken worden ook Imân genoemd. Hierna volgen verder een uitgebreide collectie verbodsbepalingen, zoowel als voorschriften. In de eerste plaats wordt men natuurlijk dringend bevolen het gebed niet te verzuimen; dan, niet te veel te eten, weinig te slapen, niet veel te spreken, veel in den koran te lezen, enz. enz. De Boestam is een veel practischer boek dan de Soeloeks: het bedient zich niet van

vergelijkingen om zijn ideeën kenbaar te maken, maar behandelt duidelijk de voornaamste zaken van den Islam. Een bepaalde volgorde kan men echter ook hierin niet ontdekken; naarmate de verschillende plaatsen den schrijver in den geest komen, schrijft hij ze ter neer, zonder er zich over te bekommeren of hij nu bv. op 3 verschillende plaatsen over de salât handelt. Dit is in het algemeen het geval met alle Javaansche werken over godsdienst en recht, en met de Arabische niet minder. De Koran was immers het voorbeeld. — Een fantastisch verhaal over het ontstaan van den mensch vormt den overgang, als men het zoo noemen wil, tot het geliefde chapiter der eschatologie. Hemel en hel worden nauwkeurig beschreven; de geloovigen worden vorsten; ze zitten op met gouddraad doorweven rustbanken in gezelschap van de hoeris, die hier widodari's of apsari's genoemd worden, en drinken arak zonder dronken te worden. Verder wordt uitgewijd over de schoonheid van den hemel, en worden daarvoor de soera's Ar-rahman en Al-Wâkijah (LV en LVI) ten bewijze aangevoerd. De helbewoners krijgen heet water te drinken en doornen te eten. In 't algemeen komt deze behandeling der eschatologie met de leer van den Koran overeen; maar in bijzonderheden zijn er vele zaken in die uit de overlevering zijn genomen. De brug over de hel (sirâttal moestakim) waarover de geloovigen heenvliegen, maar waarvan de ongelooovigen in de hel neerploffen, het meer Moeroed, waaruit één teug honger en dorst verdrijft, de 7 afdeelingen van de hel, dit alles zijn zaken die de Koran niet noemt. — Ook in de Boestam ontbreken de sporen van het Çoefisme niet. In het begin van het werk staat het volgende: Allah bemint zeer de geloovigen, meer dan hen de ngoelâmâ en sabats; en nog meer dan dezen degenen die sterk zijn in de dikir ¹⁾. Op een andere plaats wordt gesproken over de Noer Mohammad, waaruit alles ontstaan is, en die ontzaggelijk veel namen heeft ²⁾. Ook vindt men een uitbreiding van Koran xli, 19: »voordat zij (de vijanden van Allah) haar (de

---

1) Prof. Niemann, Inleid. 352.

2) Prof. Niemann, Inleid. 355.

hel) bereiken, zullen hunne ooren, oogen en huid tegen hen getuigen omtrent hunne (slechte) daden" op deze wijze: sommigen hebben stompden van armen en beenen, daar zij hunne medemenschen hartzeer hebben berokkend; anderen stinken, omdat zij zich niet op den behoorlijken tijd gebaad hebben; weer anderen zien er uit als ezels, dit zijn de woekeraars (?); nog anderen zijn blind, omdat zij zich niet geoefend hebben in het Koran-lezen ¹⁾. De vermelding van de Noer-Mohammad moet aan pantheistisch-coëfistischen, de beide andere voorbeelden aan theistisch-coëfistischen invloed toegeschreven worden ²⁾. — Midden in eenige voorstellingen omtrent de aarde en de lucht eindigt dit HS. fragmentarisch.

Woelang-Reh ³⁾ een gedicht van ruim 100 pagina's groot, geschreven door Pakoe Boewânâ IV (1788—1820) soesoehoenan van Soerakarta. In tegenstelling met de beide vorige werken handelt de *Woelang-Reh* hoofdzakelijk over de verplichtingen van den mensch tot zijne medemenschen, en tot zichzelf. In het begin wordt er op aangedrongen toch vooral een goeroe te nemen; zoo kan men beter achter de ware râsâ komen. Maar in de keus van zijn goeroe moet men zeer voorzichtig zijn; houdt zijn ngelmoe niet in: de dalil, de kadis, de idjmah en de kijas ⁴⁾, dan is hij de ware goeroe niet. Een eind verder op pag. 9 komt de verklaring voor der woorden adigoenâ, adigang, adigoeng door prof. Veth l. l. als proeve genomen. Veel invloed wordt toegekend aan het goede voorbeeld van ouders of voorouders. Omtrent den eerbied aan oudere personen te bewijzen, lees ik het volgende: vijfderlei soorten van

1) Prof. Niemann, Inl. 350.

2) De leer der theistische Coëfisten is in den Indischen Archipel vooral bekend door de werken van Ghazzâlî. Zie Prof. Niemann, Inl. 348 vv.

3) Zie over dit werk ook prof. Veth: Java I, 437. In den catal. der Jav. HSS. in de biblioth. van het Nederl. Bijbelgenootschap door Dr. Engelmann worden 4 *Woelang-Reh*'s genoemd onder de nummers 53, 59 (1), 77 (3) en 79, en 4 proza-bewerkingen onder N° 59 (2—4) en 60. Verder komen in dezen catalogus talrijke stukken voor die den eenvoudigen naam van *Woelang* dragen. De zendeling Poensen gaf een overzicht van den inhoud eener *Woelang-Reh* in proza, Meded. XIV, 259 dat over het algemeen met den inhoud van het Leidsche HS. overeenkomt.

4) De Koran, de sonna, de overeenstemmende uitspraken der rechtsgeleerden, de rede-
neering bij analogie. Zie verder Mr. van den Berg, Moh. Recht 3—9, Meded. XIII, 181.

menschen moet men eerbiedige hulde bewijzen 1° aan uw ouders, want zij hebben u het leven geschonken en u gemaakt tot wat gij zijt, 2° aan uw schoonouders, waarom wordt niet vermeld ¹⁾, 3° aan uw ouderen broer en zuster, want dezen nemen 's vaders plaats in, wanneer hij gestorven is, 4° aan uw leermeester, indien hij ten minste voor zijn taak deugt, want een goed leermeester wijst u het volmaakte leven en verlicht de duisternis van uw hart, 5° aan Allah ²⁾. Verder wordt gesproken over de verplichtingen van onderdanen jegens hun vorst: zij moeten zijn bevelen onvoorwaardelijk opvolgen en ten allen tijde moeten zij tot zijn dienst gereed staan. Daarom is het ambt van vorstendienaar wel eervol, maar zeer moeilijk: ieder die niet in zuiverheid van bedoelingen en goede trouw uitmunt (iklas ing batin) moet maar liever privaat persoon blijven. — Als erge zonden worden genoemd: 1° opium schuiven, 2° dobbelen, 3° rooverij ³⁾, 4° bedrog in handel of andere zaken. Curieus is het dat alleen tegen *te veel* arak drinken gewaarschuwd wordt, daar de Koran toch allen bedwelmenden drank onvoorwaardelijk verbiedt. Ook de tåpå wordt aanbevolen, nederigheid, bedaardheid en verder alle mogelijke maatschappelijke deugden. Na deze algemeene voorschriften volgen een collectie bepalingen, de etiquette betreffende, waarbij de namen der gevers genoemd worden. Ki Agëng ing Taroeb Wëling met wien de lijst begint verbiedt: 1° een kris of piek te dragen, 2° sapi-vleesch te eten, 3° er een Wanðan (Papoea) op na te houden. Ki Agëng Sesela 1° een bëbëd van tjinde te dragen, 2° waloeh-vruchten (pompoenen) te planten of te eten, enz. Hieronder vinden wij ook voorschriften van de 3 eerste Pakoe Boewånå's, en soms zeer zonderlinge ⁴⁾. Zoo verbiedt de Panëmbahan Senapati »met den rug naar de deur te eten, als er niemand op past.» Pakoe Boewånå III: »mensen van een andere natie ge-

---

1) Volgens Poensen's HS. „omdat zij u het huwelijksgenot te smaken geven”.

2) Volgens Poensen's HS. „aan den vorst”.

3) Er staat in het Jav. åoerdjånå; wat hiermede precies bedoeld wordt, blijkt uit het verband niet: ik heb het woord met „rooverij” vertaald, denkende aan de nog tegenwoordig zoo dikwijls voorkomende ketjoe-partijen. Poensen heeft „schurkerij”.

4) Zie ook Meded. XIV, 278.

loof te schenken." In 't algemeen zullen deze bepalingen wel geslagen hebben op zaken, die alleen den vorst vrijstonden. — Ook de vrouw krijgt haar beurt ¹⁾, en vrij in 't breede wordt uitgewijd over hare plichten jegens haar man. Zij moet hem eerbiedige hulde bewijzen (bëkti), égarde voor hem hebben (nastiti) en hem vreezen (wëdi); een goede vrouw moet zelfs haar man bijzitten bezorgen. Eene curieuse manier om de vrouwen hare plichten te herinneren, is de namen der vijf vingers daartoe te gebruiken, bv. Allah heeft u uw duim (djëmpol) gegeven opdat gij zoudt zijn als ëmpol (het zachte gedeelte van een jonge kokosnoot bij de steel) voor al wat uw man begeert, d.i. dat gij zijne bevelen niet zwaar zoudt achten, maar goedsmoeds uitvoeren zoudt ²⁾. Een deel der zedelessen voor de vrouwen is vervat in de raadgevingen van twee vorsten aan hunne dochters. — Op pag. 101 tot aan het eind van dit HS. staat de *Papali*, die ook in een apart HS. op de Leidsche Bibl. voorkomt, eveneens in poëzie geschreven ³⁾. De schrijver heet Kjai Agëng Sesela, en wordt genoemd kapëtëngan van den vorst van Bintara. »Het woord »papali" beteekent volgens het Hwdb. »pakëm" een boek dat de grondtrekken van iets bevat, in dit geval, der zedeleer. Het HS. in 14 pagina's groot. De schrijver zegt dat zijn kinderen en kleinkinderen er uit zullen zien wat voor nut het goede, en welk nadeel het kwade aanbrengt. Het begin is gewijd aan algemeene zedelessen: Weest niet trotsch, weest niet afgunstig of inhalig, weest niet ingebeeld en maakt geen jacht op lof. Steelt niet, en weest niet schaamteloos, enz. Dan wordt een verklaring gegeven van kabagoessan; het bestaat niet in goud of mooie kleeven, maar daarin dat men een goed hart heeft, en zijne medemenschen lief heeft. Wanneer men kwaad gedaan heeft, moet men zich niet alleen voor Allah, maar ook voor zijne medemenschen schamen: haakt niet naar rijkdom of lekker eten, weest niet twistgierig

---

1) Zie Meded. XIV, 278.

2) Zie verder Meded. XIV, 286.

3) In den catalogus van Dr. Engelmann vind ik een *Papali* (N° 81) en twee fragmenten van hetzelfde werk (77, 2 en 86, 3). De 25 eerste strophen zijn door Gericke uitgegeven in het leerboek achter de „Eerste gronden der Javaansche taal". Batavia 1831.

en scheldt andere menschen niet uit; want die kwaad doet zal kwaad ondervinden, die goed doet goed. Ook ontucht en gierigheid worden verboden. Maar voornamelijk wordt over de valsche ngelmoe's gehandeld; de ngelmoe om onkwetsbaar te zijn, de ngelmoe waardoor men bovennatuurlijke macht verkrijgt, waardoor men wonderbare genezingen kan doen, of als koopman anderen straf-feloos kan bedriegen ten eigen bate, streeft daar niet naar; want als gij dit doet is, zonder uw weten de duivel in u gevaren. Alleen door Allah kunt gij op den rechten weg gebracht worden; zuivert daarom uw lichaam van onkruid, en onthoudt u van veel slapen en eten: want als gij doorgaat ngelmoe voor eigen voordeel te zoeken, raakt gij eindelijk aan het dwalen, en wordt gij als een gek, daar gij geen Heer hebt, tot wien gij u kunt wenden. Hoe klein het werk ook is, komen er toch veel zaken in die een nadere verklaring behoeven.

Nawawi een HS. van ruim 400 pagina's in poëzie, is in geheel anderen vorm geschreven dan de voorgaande werken. Het bestaat bijna geheel uit verhalen, waarvan de moraal aan een der in het verhaal voorkomende personen wordt in den mond gelegd. Behalve deze verhalen wordt een klein deel van het werk ingenomen door alleenstaande gezegden van Mohammedaansche heiligen of groote mannen. Na een korte inleiding, vindt men een gezegde van den rechtsgeleerde *Nawawi* ¹⁾: »De rijkste vorst is hij, die rijk is in hart, niet in schatten". Dat met dit gezegde het boek opent, daaraan heeft het waarschijnlijk den naam van *Nawawi* te danken. Een eind verder wordt nog een verhaal verteld dat aan hem wordt toeschreven, en verder merkt men van *Nawawi* niets meer. Aan het eind van het werk zegt de schrijver: Dit is het eind van de *Sirât-tal Salatin*, d. i. weg der vorsten. Dit komt geheel overeen met den aard van het boek, want de meeste verhalen, die er in voorkomen, zijn inderdaad voor vorsten bestemd. Het moet dus gerekend worden tot de klasse van werken als de *Maleische Tadjoe'ssalatin*, en *Bostanoe'ssalatin* en de *Javaansche Lasmas salatin* ²⁾. Een

1) Over *Nawawi* cfr. Mr. van den Berg: de contractu do ut des p. 22

2) Zie over dit boek Prof. Niemann *Inl.* 479. Groot schijnt de overeenkomst te zijn

doorgaande verdeeling in hoofdstukken zooals in de beide eerstgenoemde werken is niet op te merken. Men kan echter de verhalen naar hun inhoud in eenige klassen verdeelen, waarin dan in de eerste plaats behooren genoemd te worden de verhalen omtrent vorsten, die hun rijk verlaten, na de nietigheid van het aardsche ingezien te hebben, en hun verder leven in overpeinzing en godvruchtige werken doorbrengen. Als type van deze vorsten wordt Ibrahim Ibnoe Adam, vorst van Irak genoemd, omtrent wien talrijke verhalen in omloop zijn. De staaltjes die de Nawawi van hem meedeelt komen overeen met de verhalen omtrent dien vorst in de Bostanoe'ssalatin ¹⁾. Verder Iskander, een vorst Balif Waraja van Kiraman en ook Mozes. Meestal komen die bekeeringen tot stand, zooals ook in het geval van Mozes, door een fakir die den vorst op het vergankelijke van het ondermaansche attent maakt, soms ook door een stem uit de lucht, of 't een of ander wonderbaarlijk voorval. Een paar verhalen worden verteld waaruit het blijken moet, dat het niet alleen te verontschuldigen, maar zelfs lofwaardig is, wanneer een vorst zijn dochter aan een fakir ten huwelijk geeft. Aan den anderen kant worden vorsten, die zich op hun grootheid en luister laten voorstaan, en hun onderdanen onderdrukken eveneens meestal door een fakir sterk gegispt, die hun dan tevens hun aanstaanden val komt aanzeggen. Zoodanige verhalen komen overeen met anderen uit de Tadjoe'ssalatin ²⁾. Enkele vertellingen vind ik die met dergelijke in een der verschillende redacties van het Papa-gaaien-boek overeenstemmen. Uitvoerig wordt de geschiedenis van Sitti Hasanah verhaald; zooals bekend is, is dit verhaal een omwerking van de legende uit de apocryphe boeken: de kuische Suzanna ³⁾. Als tegenhanger hiervan vermeldt de Nawawi een verhaal, dat zeer

---

van dit werk met de Nawawi, in volgorde en inhoud der verschillende verhalen. Het Meded. IX, 227 genoemde verhaal van Baliko komt ook in de Nawawi voor.

1) Namelijk met de door Dr. van der Tuuk uit dat werk gekozen geschiedenissen, Mal. Leesboek p. 40, 44, 46 en 47.

2) Namelijk die op p. 43, 44; 106 en 109 van de Kroon der Koningen.

3) Dit verhaal is te vinden in het Tâti Nameh (vertaling van Rosen) I, 89 alwaar de vrouw Merhûna genoemd wordt, in de Maleische Hikajat Boeroeng Bajan (HS. der L. B.) 82, en in de Hikajat Baktijâr, waaruit het door Dr. van der Tuuk is uitgegeven in het zevende deel van het Maleisch Leesboek van Meursinge.

aan de geschiedenis van Jozef herinnert: het verschil is dat de aangevochten persoon een groenboer is, en hij kuisheidshalve er niet tegen opziet uit een raam te springen. Ook het verhaal van den man die zijne vrouw zoo lief heeft, dat hij haar, toen ze dood is, de helft van zijn leven schenkt, maar na het trouweloos gedrag der vrouw weer terugneemt, komt in dit werk voor ¹⁾. Eindelijk is een verhaal omtrent een hoeloebalang, die door den haat van een zijner collega's op 't punt stond op bevel van den sultan onthoofd te worden, maar door een slim gezegde den vorst overreedde zijn vijand te executeeren, uit het Papegaaienboek genomen. Enkele verhalen hebben de strekking de vorsten te waarschuwen, niet al te zeer op hunne rijksgrooten te vertrouwen. Het boek eindigt met verhalen dienende om het belang der gelaatkunde (ilmoe fira-sa) op den voorgrond te stellen: onder dezen komt het verhaal van den Imâm Sjâfe'i voor, overeenkomende met Kroon d. koningen p. 187.

Tadjoe'ssalatin ²⁾ in poezie, cc. 650 pagina's groot, is een eenigszins vrije bewerking van het Maleische werk van dien naam, dat geschreven werd door Bochari in het jaar 1012 A. H. (1603 A. D.) Het is, zooals de inleiding vermeldt, op last van een der Pakoe Boewânâ's (den hoeveelste wordt niet vermeld) in het Javaansch vertaald anno 1139 of 1727 A. D. De bedoelde Pakoe Boewânâ is dus waarschijnlijk de eerste van dien naam. Evenals in het Maleisch origineel worden in dit werk de boeken opgenoemd, waaruit de schrijver zijn kennis heeft geput; de vertaler heeft waarschijnlijk met zijn kennis willen pralen en er nog eenige die niet in het Maleische werk staan, bijgevoegd. De bronnen, worden evenals in het Maleische werk, telkens door den schrijver opgenoemd. Ook de verdeling in 24 hoofdstukken en de volgorde dier hoofd-

---

1) Boeroeng Bajan 56. Dit verhaal komt in de hoofdzak overeen met Pancatantra IV, 5, terwijl het in het Tûti Nameh van Rosen ontbreekt.

2) Dr. Engelmann vermeldt in zijn eatalogus onder No. 51 een *Tadjoe'ssalatin*, vrije omwerking van de Makota sêgala radja in 1827 door Roorda van Eysinga uitgegeven, en onder No. 85 (2, 3 en 5) stukken uit datzelfde werk onder de namen van „geschiedenis van Djoegoel Moeda” (Roorda p. 214), „geschiedenis van Radja Kapakapa” (ook 81, 1) en „de historie van Radja Mahmoed” (Roorda p. 151). Over de twee eerste namen, die niet in de *Tadjoe'ssalatin* voorkomen, zie prof. de Hollander, *Jav. Gramatica* 244, 246 en 247.

stukken is juist hetzelfde. Maar het groote verschil tusschen beide bewerkingen is dit dat de Javaansche zeer verkort is ¹⁾. Die bekortingen hebben voornamelijk betrekking op de soms zeer langwijlige redeneeringen in de editie van Roorda, meestal ook op de Koranen Sonna-plaatsen in het Arabisch, die het oorspronkelijk getrouw geeft, de Javaansche vertaler meestal weglaat. Bovendien vindt men verhalen in andere hoofdstukken dan in de Maleische editie, zoodat men soms zou meenen dat de vertaler een geheel met dat van Roorda verschillend handschrift voor de oogen gehad heeft. De verhouding tusschen beide werken zal het best blijken door de verschillen in eenige boeken op te geven. De cijfers tusschen haakjes duiden de pagina's der Maleische editie aan. Hoofdstuk I, p. 8—25 (9—29). De langwijlige redeneering over 's menschen ontstaan is aanmerkelijk bekort. Het aantal beenderen, aderen enz. (p. 12) wordt echter nauwkeurig opgegeven in cijfers meestal overeenkomende met de Mal. T. S. Ik vind in dit hoofdstuk de vergelijking der wereld met een oud besje in schoone kleeven uitgedost (H. III p. 39). Over de pracht van Radja Sjalâd (20) wordt in het breede uitgewijd. Daarna wordt (p. 20—27) uitgelaten, en het verhaal voortgezet met de bewering dat de hoovaardige vorsten op den oordeelsdag als mieren worden. Het hoofdstuk eindigt geheel anders als het Maleisch met een beschrijving der gelukzaligheid van rechtvaardige en der ellende van onrechtvaardige vorsten.

Hoofdstuk II, p. 25—26 (29—34). Dit hoofdstuk wijkt nog al erg af in de redeneering: de definitie van azal en abad (29), de vesgelijking van het wezen van den mensch bij een visch in het water (32) en de vermelding der profeten en sakabats (34) komen ook in de Javaansche vertaling voor. Het hoofdstuk eindigt met het verhaal van den perzischen koning Sjah Rijar (hoofdstuk IV, p. 43).

Hoofdstuk III, 36—41 (p. 34—41) zijn beiden zeer verkort.

› IV, 41—43 (p. 41—45) › › › ›

› V, 43—91 (p. 45—66). Het verhaal van Adam is

---

1) Ik spreek hier natuurlijk uitgaande van de editie van Roorda van Eysinga.

zeer verkort. De redeneering (p. 48) ovdr profeet en soeverein is weggelaten. Overigens zijn alle in dit hoofdstuk voorkomende verhalen in dezelfde volgorde overgenomen.

Hoofdstuk VI, 91—103 (66—73). De geschiedenis (67) wordt in hoofdzaak verhaald: de redeneering is zeer bekort.

Hoofdstuk VII, 103—205 (73—95). De redeneering (p. 83 en 84) ontbreekt. Na het verhaal van Malik Tsailak (86) volgt dat den wreeden koning van Bassora (h. IX, p. 106). Dan weer geregeld de verhalen van Sultan Zajad, van wien nog meer staaltjes verhaald worden o. a. het verhaal dat (h. VIII, p. 96) aan Noesjirwan wordt toegeschreven. De verhalen omtrent Zajad loopen van p. 159—190. De twee verhalen omtrent Omar (p. 92 en 93) en dat omtrent Moawiah (93) komen in de Javaansche bewerking niet voor.

Ik meen dat deze opgave voldoende zal zijn om de verhouding tusschen beide werken te doen kennen. Een nauwkeurige vergelijking van de overige boeken zou misschien nog meer verschillen en verplaatsingen aan den dag brengen. Het begin der hoofdstukken is niet door eenige in 't oog vallende versiering aangegeven, hetgeen de vergelijking nog al bemoeielijkt.

Sānā Soenoe ¹⁾ in poëzie geschreven is een werk van 180 pagina's. De schrijver noemt zich Jasadipoera II. Hij vermeldt in het begin de korte inhoud der 12 hoofdstukken, waarin zijn werk verdeeld is, en behandelt ze daarna in dezelfde volgorde. Er komen in het werk enkele zeer korte verhalen voor, die men eigenlijk liever voorbeelden zou willen noemen, want ze dienen alleen om een voorbeeld aan te halen voor den gestelden regel. In het eerste hoofdstuk wijst Jasadipoera zijn kinderen en kleinkinderen ²⁾ er op, dat ze door Allah uit de Noer-Mohammad ³⁾ geschapen zijn tot men-

1) Dr. Engelmann noemt in zijn catalogus twee werken onder den naam *Sēsānā Soenoe* door Ngabehi Jasadipoera II, No. 88, 1 en 89, I. Zie over den schrijver prof. de Hollander p. 245.

2) Evenals in de Woelang-Reh en de Papali spreekt de schrijver ook hier tot zijn kinderen en kleinkinderen. Een eigenaardige gemoedelijkheid kan men aan deze soort van werken niet onzeggen.

3) Zie de Boestam.

schen, tot redelijke wezens; daarvoor moet men dankbaar zijn. Geeft uw leven aan Allah over, en weest niet boos als hij het terugvraagt: vermoeit u niet met berekeningen te maken of uw leven lang dan wel kort zal zijn, bij Allah is uw levensduur bekend, maar het past een dienstknecht niet zich in dit geheim te verdiepen. Het eenige wat gij te doen hebt, is uw best te doen Allah zoo goed mogelijk te dienen. Hoofdstuk II. Voedsel en kleeding komt van Allah. Deze stelling wordt in dezen zonderlingen vorm ingekleed dat Allah den mensch 2 tarimans heeft gegeven Bok Doenja (dit moet de kleeding verbeelden) en Bok Ridjki (het voedsel). Jaagt gij ze in een booze bui weg, dan verdwijnen ze zoo snel als het weerlicht en komen niet meer terug. Hoofdstuk III. Aansporing om goed te werken, en den kost te verdienen. Als het beste ambacht wordt beschouwd dat van landbouwer, speciaal rijstbouwer; als het slechtste dat van pakkedragers. Bij het werk moet ge nooit het doel hebben een groot vermogen na te laten; daaraan hebt ge na uw dood toch niets. Hoofdstuk IV. Neemt de Islam aan en volgt Mohammed, in 4 opzichten: in de sarengat, de gedragslijn voor het lichaam (badan); de tarekat, de gedragslijn voor het hart (ati); de kakekat, die voor de ziel (njâwâ) en de mahripat, die voor het gevoel (râsâ). Wacht u een koepoer, pasek of moesjrik te worden: het laatste is het ergste ¹⁾. Met Allah's vloek worden zij bedreigd die niet trouwen. Verder wordt verboden: arak te drinken; opium te gebruiken, tenzij als geneesmiddel; te dobbelen; zich in woekoe-berekeningen te verdiepen. Sterk wordt er op aangedrongen zich voortdurend in de ngelmoe te oefenen, en dikwijls zijn goeroe om nadere inlichting te vragen. Wanneer men in de oude boeken leest, moet men er zich niet zoo op spitsen om mooi en elegant voor te dragen (mâtjâ) ²⁾, maar liever den inhoud ter harte nemen. Hoofdstuk V handelt over het los zijn van het aardsche: men moet zich geen schatten zoeken te verwerven, geen lof bejagen en zich niet te veel aan vrouwen hechten. Laat u niet misleiden door uw gevoel, evenals de rijstvogel

1) De moesjrik loochent Allah's éénheid.

2) Zie over dit woord Meded. XIII, 156.

die door de stem van een anderen rijstvogel aangelokt in de knip vliegt. Weest niet overhaastig als de visch, die onbesuisd in de fuik zwemt en gevangen wordt. Zoekt niet de ngelmoe kadigdajan (wondermacht) maar streeft naar de ware ngelmoe, de kennis van Allah. Hoofdstuk VI handelt over de vriendschap; met wien men vriendschap mag sluiten en met wien niet: met paseks en hen die de sastra's niet kennen is alle vriendschap verboden. Hoofdstuk VII spreekt over de voorschriften bij het eten, slapen en op reis. Naast enkele sonna-voorschriften, handelt dit hoofdstuk voornamelijk over bepalingen de etiquette betreffende. In hoofdstuk VIII worden voorschriften gegeven hoe men zijn gasten moet ontvangen. Hoofdstuk IX verbiedt iets anders te uiten dan wat Allah welgevallig is: onder dit hoofd wordt verboden: te zwetsen, onbeschofte taal te spreken, te liegen, kwaad te spreken, en lichtzinnige praatjes te houden. Hoofdstuk X handelt over de verplichtingen die ieder aan zijn stand verschuldigd is; daarin worden de verplichtingen van alle ambtenaren en staatsbeambten opgenoemd. Hoofdstuk XI spreekt over het afwijken of verminderen van de daradjat of wahjoe. Wat hiermede precies bedoeld wordt, is mij niet duidelijk geworden: het schijnt een aansporing te bevatten om erfstukken voor geen geld ter wereld aan anderen af te staan: doet gij het toch, dan wijkt de wahjoe af(?). In geen ander zedekundig werk, heb ik iets van dezen aard gevonden. Het laatste hoofdstuk eindelijk spoort aan tot voorzichtigheid bij aarbevingen of andere storingen in de natuur: want die storingen zijn een teeken dat er gebrek aan orde in het rijk is. Dan moet de mensch zich onder de bescherming van zijn vorst stellen, weinig eten en slapen en voortdurend aan Allah gebeden en offers opzenden. Dit laatste is weer een der tallooze bijgeloovigheden, die men bij alle natuurvölker vindt, en die de schrijver, ook al houdt hij zich zelf voor nog zoo'n goed Mohammedaan, niet geheel heeft kunnen afschudden.

[illegible]

[illegible]

、 附 註 、

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

、 づ ぬ 、

[illegible]

33^a 33^b 33^c

、 ५२ 、

[illegible]

[illegible]

、 ぎん 、

၇၂ မိမိအသေကျ၍ ဟိန္ဒူမူရိယမူရိယအသေကျ၍ အသေကျ၍ အသေကျ၍
 ၇၃ မိမိအသေကျ၍ ဟိန္ဒူမူရိယမူရိယအသေကျ၍ အသေကျ၍ အသေကျ၍
 ၇၄ မိမိအသေကျ၍ ဟိန္ဒူမူရိယမူရိယအသေကျ၍ အသေကျ၍ အသေကျ၍
 ၇၅ မိမိအသေကျ၍ ဟိန္ဒူမူရိယမူရိယအသေကျ၍ အသေကျ၍ အသေကျ၍
 ၇၆ မိမိအသေကျ၍ ဟိန္ဒူမူရိယမူရိယအသေကျ၍ အသေကျ၍ အသေကျ၍
 ၇၇ မိမိအသေကျ၍ ဟိန္ဒူမူရိယမူရိယအသေကျ၍ အသေကျ၍ အသေကျ၍
 ၇၈ မိမိအသေကျ၍ ဟိန္ဒူမူရိယမူရိယအသေကျ၍ အသေကျ၍ အသေကျ၍
 ၇၉ မိမိအသေကျ၍ ဟိန္ဒူမူရိယမူရိယအသေကျ၍ အသေကျ၍ အသေကျ၍
 ၈၀ မိမိအသေကျ၍ ဟိန္ဒူမူရိယမူရိယအသေကျ၍ အသေကျ၍ အသေကျ၍

、 ぐん 、

[illegible]

、 ぐん 、

[illegible]

、 21 年 、

[illegible]

1

5 b

[illegible]

、 乙 、

[illegible]

[illegible]

AANTEKENINGEN.

[illegible]

De telling is hier schromelijk in de war, hetgeen ik meen te kunnen her-reg. 1. stellen door eenige cijfers in te lasschen. Het eerste *၁၀၀၇၁၀၀၀၀၀၀* is *၁၀၀၇၁*; vóór het vierde moet *၁၀၆* staan: het volgende *၆* moet *၇* zijn, en vóór *(၁၃၀၀၀၀၀၀၀၀)* moet *၂* staan

တကယားကိစ္စ i. p. v. ဝိကိစ္စ. Met de nasaal in de voor laatste let-reg. 4. tergreep wordt in het algemeen in Javaansche HSS. willekeurig omgesprongen: de schrijver van dit HS. overtreft daarin nog zeer de anderen: voorbeelden als dit, waarin hij na driemaal de nasaal gebruikt te hebben, ze voor de vierde maal in hetzelfde woord weglaat, zijn in dit HS. geen zeldzaamheden.

III Ik heb in dit stuk altijd de pādā-andap gebruikt: de ophaal is soms reg. 7. wel iets hooger, zoodat hij meer tot de pādā-madyā nadert: een pādā-loehoer heb ik er echter geen enkele maal in, aangetroffen.

Na *မာတုဗ္ဗိယ* is de telling weer in de war, maar moeilijker te herstellen. Is met de *မ* (reg. 9) een *မ* bedoeld? Duidelijk is het dat eerst geboden en dan na *မာဏိကာတမ* verboden volgen: waarom het tweede verbod 5 genommerd is, blijkt niet. Ook de woorden *မာတုဗ္ဗိယ* zijn zeker bedorven. Is misschien *မာဏဗ္ဗိယ* bedoeld? De *မ* op reg. 10 houd ik voor de interjectie.

Na de *r* wordt in dit HS. de volgende consonant meestal verdub-reg. 4.
beld: zoo vindt men bijna altijd *rr*.

Pag. 15 b.

- reg. 2. *ḥayyanaḥ* staat misschien in plaats van *ḥayyanaḥ* »zweren"; het verdient echter opgemerkt te worden dat de verwisseling van *ay* en *an* aan het begin van een lettergreep ongewoon is. Ofschoon de Islam alleen *vals*ch zweren verbiedt, schijnen de Javanen zweren in 't algemeen te laken, b. v. Woelang Reh (HS. der Leid. Bibl.) 32, 3.
- reg. 3. *ḥayyanaḥ* kan niets anders beteekenen, dan »in den tusschentijd." *ḥayyanaḥ* *ḥayyanaḥ* moet dus beteekenen »in den tusschentijd eten" hetgeen, volgens prof. de Goeje op niets anders kan doelen dan op het vasten in de maand Ramadhan. Het is echter mogelijk dat *ḥayyanaḥ* bedoeld is. Zie p. 39 b r. 12.
- reg. 6. *ḥayyanaḥ* tot *ḥayyanaḥ* zijn schrijffouten voor *ḥayyanaḥ* enz.
ḥayyanaḥ is volgens prof. Kern een verbastering van *ḥayyanaḥ* het sanskr. *pañita*, dat »weddenschap, inzet" beteekent.
- reg. 8. *ḥayyanaḥ* schrijffout voor *ḥayyanaḥ*
- reg. 10. *ḥayyanaḥ* komt meermalen voor als een zware misdaad; het zal dan wel beteekenen »de waarheid opzettelijk verzwijgen" en in nog meer bepaald technischen zin: »de godsdienst verborgen houden, zijn licht niet laten schijnen onder de menschen." Zoo worden Soeloeks (HS. der L. B. N° 1795) II, 395 tot de bewoners der hel gerekend zij die *ḥayyanaḥ*, en dit wordt opgehelderd door het voorbeeld van dezulken, die arak-drinkers de les niet hebben gelezen.
- reg. 11. *ḥayyanaḥ* voor *ḥayyanaḥ* is een sterk voorbeeld van de weglating der *nasaal*.
- reg. 14. Achter *ḥayyanaḥ* staat in het HS. een taling.

Pag. 16 a.

- reg. 2. Vóór *ḥayyanaḥ* staat in het HS. *ḥayyanaḥ*: misschien is *ḥayyanaḥ* bedoeld: waar de nummers 10, 11 enz. bij hooren, kan ik niet nagaan.
- reg. 4. *ḥayyanaḥ* is waarschijnlijk een verbastering van *ḥayyanaḥ*, de Javaansche transcriptie van het Arab. *مُؤَافَقَةٌ* »overeenkomst." Zeker is de transcriptie van *ق* met *ay* ongewoon, maar daar meerdere uit het Arab. overgenomen woorden, al was het dan niet voor *ق*, de transcriptie met *ay* en *an* toe-

lieten, zal men *എലക്കു* naar analogie gehandeld hebben. Voorbeelden zijn *ഗലഗ* en *ഗലക്കു*, *എയ്യ* en *എയ്യ*.

മിമാനക്കു. Het woord *മാനക്കു* komt in het Hwdb. in drie verschillende be-reg. 5. tekenissen voor. Hier is de derde bedoeld »beding, vereischte" Arab. *شَرْط*. Of in deze beteekenis, evenals in de tweede, de vorm *മിമാനക്കു* geoorloofd is, weet ik niet.

ഗലയ്യ = *ഗലയ്യ*. reg. 9.

റസിയ്യ is de gewone Arab. formule *رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ*. reg. 10.

എലക്കു staat voor *എലക്കു*; het komt her-reg. 12. haaldelijk in dit HS. voor dat de schrijver in plaats van 2 zelfde consonanten, er maar een schrijft.

ഗലയ്യ staat voor *ഗ*. reg. 13.

Pag. 16 b.

കലി. Hiermede wordt volgens prof. de Goeje het Arab. woord *كَلْبَر* reg. 1 getranscribeerd, dat »doordringend koud" beteekent. In dien zin komt het voor Kor. LXXXVI, 13.

ഗലയ്യ het Arab. *عَنْهَا* (dual.) moet zijn *ഗലയ്യ* Arab. *عَنْهُ* daar van reg. 3: één persoon gesproken wordt. Een analogie hiervan vindt men in het Mal. Salam alaikom (plur.), dat geregeld gebruikt wordt jegens één individu.

ഗലി = *ഗലി*. Dit is de eenige maal dat deze vorm in dit HS. reg. 5. voorkomt. Cfr. 74 a, 11.

ഗലിയ schrijffout voor *ഗലിയ* = *ഗലിയ* reg. 6. Cfr. 16 a, 12.

ഗല is het Arab. *مَقْنَع* »stevredenheid." Een ander voorbeeld van reg. 7. het wegvallen der »m" bij de transcriptie is *ഗ* Arab. *مَوْر*. *ഗ* komt nog voor 36 a, 52 b, 53 b, 54 b, en 56 b.

ഗ m. z. *ഗ*.

ഗ. Geen van de beteekenissen door het Hwdb. voor *ഗ* gegeven reg. 10. komt hier uit. Welk woord er gestaan moet hebben, kan ik niet nagaan.

ഗ. Dit is geen echt Javaansch beeld: volgens prof. de Goeje zal het wel reg. 12. een vertaling zijn van het Arab. *حُضْن*.

Pag. 17 a.

- reg. 2. *မံကတုဏမ* enz. Na vergelijking met 16 a, 12 *ကျတုဏ်းကျဇိကျ* enz. blijkt dat de schrijver het woord *ဏမ* in echt Mohammedaanschen zin opvat.
- reg. 5. *မာဂုလဟိဗျဗမလဗျ* of hetgeen gewoonlijk in dit HS. staat, *မာဂုလဟိဗ* *လဗဗျ* is een absurde verbastering van de Arab. formule *مولى الله عليه وسلم*. Door misverstand van het Arab. is de formule zoo verkort dat *عليه* en *و* geen zin meer hebben.
- reg. 8. *မိက္ခမာဂုဗမာကျ*? Er schijnt een algemeen Arab. woord mede bedoeld te zijn, daar het met Sonna verbonden is.

Pag. 17 b.

- reg. 2. *မိက္ခမာဂုဗမာကျ* m. z. *မိက္ခမာဂုဗမာ*.
- reg. 6. *မာဗုဗုဗုဗမာကျ*. De beteekenis „maakloon" past hier niet. Is het woord misschien van *မာဗုဗုဗ* „zelfzuchtig, inhalig" afgeleid? *မာဗုဗုဗ* m. z. *မာဗုဗုဗ*.
- reg. 10. *မာဗုဗုဗ* staat passim voor *မာဗုဗုဗ*. — Met *မာဗုဗုဗ* is *မာဗုဗုဗ* bedoeld.

Pag. 18 a.

- reg. 6. *မာဗုဗုဗုဗ* etc. (dit is de eenige maal dat de formule goed is). De enkele taroeng duidt op een lange vocaal: zoo ook in *မာဗုဗုဗုဗ* (39 a, 56 b) en *မာဗုဗုဗုဗ* (33 a). Verder komt dit teeken op eenige plaatsen geheel overtollig voor, b. v. in *မာဗုဗုဗ* (18 a) *မိက္ခမာဗုဗ* (33 a, 51 a, 51 b) *မာဗုဗုဗုဗ* (54 b) *မိက္ခမာဗုဗ* (72 a) *မာဗုဗုဗ* (72 a) en een paar andere plaatsen.
- reg. 9. *မာဗုဗုဗုဗ*. Zie Hwdb. i. v. *မာဗုဗုဗ*.
- reg. 12. *မာဗုဗုဗုဗုဗုဗုဗ* doet denken aan een vertaling van het Mal. *tijada* *dapat* *tijada*. Cfr. het Jav. *မာဗုဗုဗုဗုဗုဗုဗ*.

Pag. 18 b.

- reg. 1. *မာဗုဗုဗုဗ* is de Jav. transcriptie van het Arab. *مَشَايِخ*, een der talrijke meervoudsvormen van *شَيْخ*.
- reg. 3. *မာဗုဗုဗ* is het Arab. *صَالِح* „braaf." — *မာဗုဗုဗုဗုဗုဗုဗ* levert geen

goeden zin op: wat er bedoeld is, wordt voldoende verklaard door reg. 4
 ၁၁၁၁၁ etc.

၁၁၁၁၁၁၁ (op dienzelfden regel staat ၁၁၁၁၁၁၁၁ wat een schrijffout reg. 6.
 is). Belangrijk is het zeker voor de kennis der slordigheid, waarmee de schrijver
 te werk gaat, op te merken dat onder de ṣāhib's niemand voorkomt, die
 dezen naam draagt, of iets wat er naar zweemt. — ၁၁၁၁၁၁၁၁၁၁ is onzin.

Men onderscheidt **صَاحِبٌ** »een gezelschap van den profeet" en **تَابِعٌ** »een leerling
 van een ṣāhib." Blijkens het vervolg was Rawas een ṣāhib.

၁၁၁ is het Arab. **عَرَاةٌ** »expeditio bellica." De 8 wordt in de Jav. trans-reg. 7.
 scriptie meermalen verwaarloosd, b. v. ၁၁၁၁၁၁၁၁၁၁. ၁၁၁ komt nog voor
 20 a en 20 b, eveneens voorafgegaan door ၁၁.

၁၁၁၁၁၁၁၁၁ etc. Dit ၁၁၁ is waarschijnlijk een herhaling van het reg. 9.
 vorige ၁၁၁၁, eveneens afhangende van ၁၁၁၁၁၁၁, maar nu is de ၁၁ van
 den conjunct. aan ၁၁၁၁ gehecht.

၁၁၁. Het Mal. hamba komt vrij dikwijls voor. Zie 19 a, 19 b, 20 a etc. reg. 11.
 Het wordt zoowel in krāmā als in ngoko gebruikt.

Pag. 19 a.

၁၁၁၁၁၁ schrijffout voor ၁၁၁၁၁၁၁၁. reg. 8.

၁၁၁ = ၁၁၁. Zie Hwdb. i. v. ၁၁၁. reg. 11.

Pag. 19 b.

၁၁၁၁၁ voor ၁၁၁၁ komt ook voor 20 b, 68 a. reg. 6.

၁၁၁၁ het Mal. of kawi pon komt meermalen voor 19 b, 20 b, 27 b, etc. reg. 8.
 Soms beantwoordt het in beteekenis geheel aan het Mal. zooals hier; op andere
 plaatsen, b. v. waar het met ၁၁၁၁ verbonden is (၁၁၁၁၁၁၁၁ = ၁၁၁၁၁) aan
 het kawi.

၁၁၁၁? Is misschien bedoeld ၁၁၁၁ »vorstelijk mandaat"? reg. 9.

၁၁၁၁၁၁? reg. 11.

Met ၁၁၁၁၁၁၁၁၁၁၁ zal volgens prof. de Goeje wel bedoeld zijn »Mansoer reg. 12.
 Samarkandi" d. i. »uit Samarkand." Vele personen voeren dien bijnaam; deze
 persoon komt echter in een te vreemd verband voor, om iets naders omtrent
 hem te kunnen bepalen.

- reg. 14. *အမာရတမ္ဗ* kan het Arab. *مُكَلَّدٌ* zijn »wat eenwig, onveranderlijk is" (prof. de Goeje). Het vervolg is te onduidelijk om deze verklaring als zeker te kunnen stellen.

Pag. 20 a.

- reg. 3. *မမာရတမ္ဗ*? misschien *မမာရတမ္ဗ* »en de balans"? Vóór *မိမိမာရတမ္ဗ* zal wel *မာရိ* uitgevallen zijn.
- reg. 4. *မိမိ*. Hiermee is het Arab. *كِبْرٌ* »superbia" getranscribeerd (prof. de Goeje).
- reg. 5. *ဘုရားမာရတမ္ဗ*. Als *ဘုရားမာရတမ္ဗ* een Arab. woord voorstelt, moet *رَحْمَةً* »barmhartigheid" bedoeld zijn (prof. de Goeje). In *မာရတမ္ဗ* zal wel *မာရတမ္ဗ* schuilen.
- reg. 6. *မာရတမ္ဗ* Arab. *مُبَارَكٌ* »gezegend."
- reg. 11. *မာရတမ္ဗ* doet op de Arab. formule *ظِلُّ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ* »de schaduw van Allah op aarde."

Pag. 20 b.

- reg. 6. *မာရတမ္ဗ*? Is misschien *မာရတမ္ဗ* Arab. *حَدِيثٌ* »overlevering" bedoeld?
- reg. 7. *မာရတမ္ဗ* zal wel een schrijffout zijn voor *မာရတမ္ဗ*. — Uit de woorden *မာရတမ္ဗ* kan ik geen zin vormen.
- reg. 9. *မာရတမ္ဗ* Arab. *هَافِلٌ* »negligens."

Pag. 21 a.

- reg. 2. *မာရတမ္ဗ* is een curieuse verbastering van de Arab. formule *اللَّهُ سُبْحَانَ وَتَعَالَى*.
- reg. 8. *မာရတမ္ဗ* een op Javaansche wijze gevormd verbum van *silatjāra*; dit laatste is een verbastering van sanskr. *açilâcāra* »zonder zedelijkheid en fatsoen" (prof. Kern). Het Jav. verliest meermalen de alpha privans van sanskr. woorden, b. v. *tjāra* sanskr. *acara* »onbeweeglijk."
- reg. 10. *မာရတမ္ဗ* is een bijvorm van *မာရတမ္ဗ*.

Pag. 21 b.

- reg. 4. *မာရတမ္ဗ*? — *မာရတမ္ဗ* schijnt een slordige transcriptie te zijn

van het Arab. ^١مَكَانٌ (in genitivo) »retributio'', vreemd is het echter, dat hier een Arab. genit. zou gebruikt zijn, hetgeen in het Javaansch nooit voorkomt (prof. de Goeje).

ကျေးဇူးတင် = ကျေးဇူးတင်။

reg. 5.

မိမိသည် elders ဟူ၍ geschreven: cfr. het Mal. نِيَان.

reg. 12.

မာကျေမာဏ်? Dat met မာဏ် bedoeld is မာဏ် ဟူ၍ blijkt uit 39 a en 68 b. reg. 18.

Uit het verband blijkt ten duidelijkste dat de uitdrukking moet beteekenen »genomen uit, volgens''. Hoe ze te verklaren is, weet ik niet.

Pag. 22 a.

ယုဒ် = ဂုဏ်သိက္ခာ. Verder komen in dit HS. voor de vormen ဟူဒ် reg. 8.

(30 a) ယုဒ် (33 b) ဟူဒ် (40 b) ဟူဒ် (36 a) ဟူဒ် (36 b) ဂုဏ်သိက္ခာ (48 b) ဟူဒ် (41 b) ဟူဒ် (47 a) en ယုဒ် (35 b): de beide laatsten zijn waarschijnlijk schrijffouten voor de met »n'' gesloten vormen. De andere verschillen ontstaan uit het al of niet gebruiken van de nasaal vóór de »t'', en uit de verwisseling van »w'' en »y'' die ook voorkomt in andere woorden, b. v. in swarga en syarga, raswa en rasya.

Pag. 22 b.

ကျေးဇူးတင်။ De tweede က must geschrapt worden.

reg. 1.

ကျွန်ုပ် = ကျွန်ုပ် ကomt meermalen voor met မိ, verbonden; het beteekent reg. 3. »sterke liefde'' (niet alleen »minnepijn'' zooals in het Hwdb. staat). Zie ook prof. Vreede: Handl. Madoer. taal II, 256.

ကျေးဇူးတင် cfr. 55 a ကျေးဇူးတင်. Deze twee woorden schijnen met het Mal. reg. 4. suffix bér te zijn samengesteld.

မိကျွန်းသိက္ခာဟူသော. Deze titel schijnt schromelijk verbasterd te zijn. reg. 6.

Misschien is bedoeld ^١سِيارٌ »sieraad'', een woord dat in vele Arab. titels voorkomt: ကျွန်ုပ် is natuurlijk عَارِفِينَ. Of is het ^١لُ (cfr. 68 b, 4), dan zou bedoeld kunnen zijn ^١لُကျွန်းသိက္ခာဟူသော »het licht der verstandigen'' (prof. de Goeje).

မာကျေမာဏ် en မာကျေမာဏ် zijn verbasteringen van မာကျေမာဏ် zooals het reg. 8. ook 23 a, 7 staat = wat ter wille; waarom? — . ယု is fout en moet မ ဖြစ်.

မာကျေမာဏ်: de schrijver bedoelt မာကျေမာဏ် cfr. 16 a, 12.

reg. 11.

Pag. 23 a.

- reg. 1. မာတနီ schrijffout voor မာတနာနီ .
 reg. 4. $\text{မာတနီတပိဋကပိတိကကမ္မ}$? kan er gestaan hebben မာတနီကမ္မ ?
 reg. 11. မာတနီတပိဋကနီ . Ik houd နီ voor een overblijfsel van မိနီ , afkorting van မာတနီ »trouw". Cfr. 16 a, 12.

Pag. 23 b.

- reg. 9. မိကမ္မ ?

Pag. 24 a.

- reg. 9. မာတနီ voor မာတနီ komt zeer dikwijls in dit Hs. voor.
 reg. 13. မာတနီ hond ik voor een schrijffout voor မာတနီ »de eerste van".

Pag. 24 b.

- reg. 2. မာတနီကမ္မ etc. Arab. $\text{ومن ترك صلاة الفجر تبرة من الايمان}$. Verder is မာတနီ (reg. 5) het Arab. ظَهَرَ of ظَهَر — မာတနီ het Arab. عَصِر (cf. op reg. 9 moet မိကမ္မ zijn) — မာတနီ (reg. 11) het Arab. مَغْرِب en မိကမ္မ (25a, 2) het Arab. عِشَاء .

Pag. 25 a.

- reg. 5. မာတနီကမ္မ . Dit is de vaste uitdrukking: door de opgenoemde zaken niet te gelooven, *wordt* men kapir.
 reg. 8. မာတနီကမ္မ een andere vorm van မာတနီကမ္မ . Een regel verder staat မာတနီကမ္မ samengetrokken, en 2 regels verder မာတနီကမ္မ een omzetting van မာတနီကမ္မ .
 reg. 9. မာတနီ een andere transcriptie van het Arab. فَرَض , gewoonlijk မာတနီ . 25 b, 2 staan de beide vormen bij elkander.
 reg. 10. $\text{မာတနီ} = \text{မာတနီကမ္မ}$.

Pag. 25 b.

- reg. 3. မာတနီကမ္မ schrijffout voor မာတနီကမ္မ . — မာတနီကမ္မ မာတနီကမ္မ .

De bepalingen omtrent het gebed worden evenals alle andere verplichtingen der Mohammedanen onderscheiden in *fardh*, wanneer ze in den koran, en *sonna*, wanneer ze op de overlevering gegrond zijn. Mr. L. W. C. van den Berg: Mohamm. Recht pag. 25.

In de Boestam (Jav. Hs. der L. B.) p. 272 wordt de hel zelf als een dier reg. 10. voorgesteld. — *ḥal* *ḥal* van *ḥal* sanskr. *grēngkhala* of 'A 'ketting, kring" »een kring vormende, gekronkeld" (prof. Kern).

pag. 26 a.

ḥal *ḥal* *ḥal* *ḥal*. Dit laatste woord staat niet in het Hwdb. In het reg. 1. verdere verhaal komt eenige malen *ḥal* *ḥal* voor, en ik zou geen oogenblik aarzelen het bedoelde woord voor een schrijffout van *ḥal* *ḥal* te houden, als het niet 27 a, 1 terugkwam. In verband met deze plaats (waar *ḥal* *ḥal* schrijffout voor *ḥal* *ḥal* is) meen ik dat men hier in plaats van *ḥal* *ḥal*, als op 27 a *ḥal* *ḥal* = *ḥal* *ḥal* »ineengedoken zitten" te lezen heeft. *ḥal* *ḥal* beschouw ik dan als het Mal. sajoep »onduidelijk te zien." Cfr. *ḥal* *ḥal* en *ḥal* *ḥal*. *ḥal* *ḥal* bewijst dat de Arab. zin, met *ḥal* *ḥal* begonnen, is uitgevallen. reg. 10.

Pag. 26 b.

ḥal *ḥal* *ḥal* *ḥal* etc. is waarschijnlijk de Arab. zin *تارك الصلاة* reg. 3. *ḥal* *ḥal* *ḥal* *ḥal* d. i. »gij die het algemeene gebed nalaat, volgt mij." Goed Arabisch is het niet: het eerste artikel moet weg, en daarenboven is *صلاة* *ḥal* *ḥal* geen technische uitdrukking (prof. de Goeje). Zooals men ziet, komt de vertaling niet met het oorspronkelijke overeen. *ḥal* *ḥal* *ḥal* voor *ḥal* *ḥal*. Cfr. 29 a, 7. reg. 5. *ḥal* *ḥal* is het Arab. *باطل* »vanus". De gewone vorm in het Javaansch reg. 7. schijnt *ḥal* *ḥal* te zijn. Zie Hwdb. i. v.

Pag. 27 a.

Over *ḥal* *ḥal* en *ḥal* *ḥal* zie de noot op 26 a, 1. reg. 1. *ḥal* *ḥal*: m. z. *ḥal* *ḥal*. reg. 2. *ḥal* *ḥal* moet waarschijnlijk zijn *ḥal* *ḥal*. reg. 6. *ḥal* *ḥal* *ḥal* etc. is het Arab. *بين الكفان بين الاسلام تارك الصلاة* reg. 7.

- reg. 9. *မာမာလ* is een bijvorm van *မာယုလ* evenals men naast *ကျလမာမာလ* en naast *ကျလမာမာလ* aantreft.

Pag. 27 b.

- reg. 1. *ကျတိက*. Door deze woorden er uit te lichten, kan, naar ik meen, de tekst hersteld worden.
- reg. 3. *မာကမိယု* is een curieuse verbastering van *عليه السلام*. — *မာမာ* *မိယု* *မာမာ* Arab. *علامة الايمان الصلاة*.
- reg. 6. *မာမာမိယု* etc. Arab. *في النار ان كان ذرة خرد له* (of *يبقى*) *لا بقاء* d. i. (de menschen) blijven niet in de hel; indien er maar een atoompje van een mosterdzaadje aan imân bij hen is (komen ze er uit en gaan naar den hemel). Alleen het woord *ذرة* is niet geheel zeker (prof. de Goeje).
- reg. 8. *မာယု* staat voor *ယုက* = *မာက* kr. van *ကျက*. Dat dit woord bedoeld is, wordt bewezen door de tegenstelling reg. 11 *မာမာမိယု*.

Pag. 28 a.

- reg. 2. *မာမာမိယု* waarschijnlijk een schrijffout voor *မာမာမာ*.
- reg. 7. *မာမိယုမာက* m. z. *မာမိယုမာက*. Cfr. 31 b, 8.
- reg. 8. *ကျက*. De gewone Jav. vorm van het Arab. *خَيْرَان* „attonitus” is *ကျက*, gelijk men ook meestal *မိယု* zegt i. p. v. *မိယု* Arab. *جن*.
- reg. 10. *မာမာမိယု* etc. Van deze woorden is geen goede Arabische zin te maken: de moeielijkheid wordt nog vermeerderd doordat men aan de dwaze Jav. vertaling niets heeft. In het begin van den zin tot en met *မိ* kunnen de Arab. woorden *يا دليل متقاصرين* verscholen zijn. De twee eerste woorden staan vast, ook door de vertaling: eveneens het vierde woord dat *ကျမာမာ* beteekent. Het 3de is onzeker, en van het overgeslagene (*မိ*) *မာမာမာ* is niets te maken (prof. de Goeje).
- reg. 11. *ကျမာမာ* = *ကျမာမာ*.
- reg. 12. *မာမာ* is het Arab. *شاعر* „poeta.” — De volgende woorden zijn zeer onduidelijk. *မာမာမာ* = *မာမာမာ*?

Pag. 28 b.

- reg. 1. *မာမာမာမိယု* Arab. *اصول مجاهدین* v. d. Berg Moh. B. p. 8 en 9.

ḥimṣ schrijffout of misschien verbastering van ḥimṣ »geheel vergoefsch". reg. 6.
 ḥimṣ is waarschijnlijk hetzelfde als ḥimṣ en beteekent dan »in-reg. 7.
 roeping van hulp": wat de speciale beteekenis op deze plaats is, weet ik niet.

Pag. 29 a.

ḥimṣ = ḥimṣ. reg. 1.
 ḥimṣ schrijffout voor ḥimṣ. Cfr. 26 b, 5. reg. 7.
 ḥimṣ schrijffout voor ḥimṣ. reg. 10.

Pag. 29 b.

ḥimṣ schrijffout voor ḥimṣ of misschien voor ḥimṣ? reg. 1.
 ḥimṣ enz. مسألة تسألون خير من عبادة ألف سنة (prof. reg. 4.
 de Goeje). De eerste woorden beteekenen: »hij die een vraag doet". Er is
 dus in het Arab. evenals in de Jav. vertaling uitgelaten, welke vraag men
 doen moet, waarop natuurlijk alles aankomt.
 ḥimṣ etc. Arab. طلب العلم فريضة على كل مسلم ومؤمنة reg. 8.
 Het volgende ḥimṣ is te verbasterd om te kunnen verklaard
 worden (prof. de Goeje).
 ḥimṣ etc. Arab. Het begin is onverstaanbaar. In het eind reg. 14
 zit misschien لا كل سنة ولا طرأ (prof. de Goeje).

Pag. 30 a.

ḥimṣ schrijffout voor ḥimṣ. reg. 2.
 ḥimṣ etc. Arab. من رأى الله كل لسانه beteekent eigenlijk »wie reg. 5.
 Allah ziet, diens tong verstijft."
 ḥimṣ zal wel een schrijffout zijn voor ḥimṣ »vadzig, onwillig". reg. 8.
 ḥimṣ? reg. 9.

Pag. 30 b.

Het begin van dezen regel is door de insecten gehavend: waarschijnlijk heeft reg. 1.
 er gestaan ḥimṣ ḥimṣ ḥimṣ ḥimṣ.
 ḥimṣ schrijffout voor ḥimṣ. reg. 2.

reg. 3. ကမ္ဘာကျော်ကဏ္ဍ Arab. رأى قلبى ربي.

reg. 4. ကမ္ဘာကျော် schrijffout voor မာ^၀ of မာ^၀ vergel. het door prof. Roorda Jav. Gramm. p. 159 opgegeven voorbeeld: မာကျသိမိမာကျမာကျ »ik was het vergeten”.

reg. 6. ကမ္ဘာကျော် of zooals op een andere plaats staat ကမ္ဘာကျော် in het Arab.

مولى »mijn heer” bedoeld: deze Ibrahim is de bekende wali, Malik Ibrahim.

reg. 9. မာမာကျော်သိမိမာကျော် schrijffout voor မာမာမာမာသိမိမာကျော် »al de 9 zaken”. မာမာမာ is het Mal. sǝgala: het komt ook voor 33 b, 58 a, 62 a, 62 b. Van မာမာကျော် tot 31 a, 8 သိမိမာကျော် worden inderdaad 9 zaken opgenoemd.

reg. 11. ကျ het Mal. ب?

Pag. 31 a.

reg. 1. မာမာကျော် is het Arab. حلال. Zie Hwdb. i. v. မာမာကျော်.

reg. 8. မာမာကျော်သိမိမာကျော် »laten ze hun spreken verminderen” d. i. »weinig spreken”. သိမိမာကျော် staat in dit HS. dikwijls i. p. v. ကျသိမိမာကျော်. — ကမ္ဘာ. Er zal wel bedoeld zijn ကမ္ဘာသိမိမာကျော် poët. vorm van ကမ္ဘာသိမိမာကျော်.

reg. 7. မာမာကျော်သိမိမာကျော်. Volgens prof. Kern misschien: မာမာကျော်သိမိမာကျော် (sansk. wilaksjana in den zin van wilaksja) »met schaamte spreken.”

Pag. 31 b.

reg. 8. ကမ္ဘာကျော် waarschijnlijk een schrijffout voor ကမ္ဘာကျော်.

reg. 8. မာမာကျော်သိမိမာကျော် schrijffout voor မာမာကျော်. Cfr. 28 a, 7.

reg. 10. ကမ္ဘာကျော် moet waarschijnlijk zijn ကမ္ဘာကျော်, dat volgens Hwdb. met ကျသိမိ voorkomt in de beteekenis van »geen raad meer weten”.

reg. 12. ကမ္ဘာကျော်သိမိမာကျော် m. z. ကမ္ဘာကျော်သိမိမာကျော်.

Pag. 32 a.

reg. 3. ကမ္ဘာကျော်သိမိမာကျော်သိမိမာကျော်. Het woord ကမ္ဘာ is = ကမ္ဘာ »redetwisten”. Kadjabarjah en Kadarjah worden ook in Tjenti (HS. L. B.) I, 467 als kapirs beschreven. De kadartja is een andere naam voor de onder Abdalmalik († 705 A. D.) door Wāqil-ibn-Atā gestichte

secte der Motazilieten. Een deel dier secte, die in sommige opzichten nog verder gaande dan de kadarija, een absolute praedestinatie-leer huldigden, en in dit opzicht lijnrecht tegenover de kadarija, die den vrijen wil erkenden, overstonden, noemden zich Djabarija. Bovendien geven de kadarija den naam van djabarija aan de niet-Motazilieten. Natuurlijk wordt de eerste beteekenis hier bedoeld. Zie Dozy: de Islam p. 135, 137 en Niemann Inl. tot de kennis van den Islam p. 309, 317. Djabarijah komt nog voor 57 a, 57 b.

ḡabarija. Uit 54 b, 2 kan men zien dat de schrijver ḡab geheel in den reg. 4. zin van ḡab gebruikt.

ḡabarija = ḡabarija Cfr. 60 b, 13. reg. 5.

ḡabarija zal wel ḡabarija moeten zijn. reg. 10.

Pag. 32 b.

(ḡabarija = ḡabarija. Cfr. ḡabarija = ḡabarija passim in de Abiāsa van den reg. 2. heer Humme. — ḡabarija en op den volgenden regel ḡabarija dat blijkbaar hetzelfde woord moet zijn, is volgens vermoeden van prof. Kern het sanskr. wāhana »wagen".

ḡabarija een andere vorm voor ḡabarija »breed". reg. 8.

ḡabarija en op regel 2 ḡabarija zijn natuurlijk andere vormen voor het ge-reg. 4. wonere ḡabarija kr. van ḡabarija »huis". — ḡabarija houd ik voor het sanskr. wisāra, dat »uitbreiding" beteekent, wat goed met het beeld overeenstemt: wat de speciale beteekenis hier is, is niet uit te maken.

ḡabarija houd ik voor een verbastering van ḡabarija »eerbiedige reg. 5. hulde". Het prefix ḡab versterkt de beteekenis van het grondwoord.

ḡabarija (ook 56 a, 4) = ḡabarija. reg. 7.

ḡabarija? De volgende ḡab zal wel ḡab moeten zijn. reg. 9.

ḡabarija schrijffout voor ḡabarija. reg. 11.

Pag. 33 a.

ḡabarija houd ik voor een genasaleerde vorm van ḡabarija = ḡabarija, wat goed reg. 5. in den zin uitkomt. — ḡabarija schrijffout voor ḡabarija.

ḡabarija etc. Arab. انا لله وانا اليه راجعون »wij zijn door Allah reg. 7. geschapen, en keeren tot hem terug".

ḡabarija etc. Arab. لا حول ولا قوة الا بالله العلي العظيم »er is geen reg. 9. macht en geen kracht dan bij Allah den hooge, den alwetende".

Pag. 33 b.

- reg. 4. *ကတိကုတ္တိ* is een schrijffout voor *ကတိကုတ္တိ*. De schrijver is met *ကိ* en *ကိ* meermalen in de war. Zie b. v. 37 a, 10.

Pag. 34 a.

- reg. 8. *ယုတ္တိမိကုတ္တိ* etc. moet als volgt veranderd worden: *ယုတ္တိမိကုတ္တိ* *ကတိကုတ္တိ* en eveneens op reg. 10 *ကတိကုတ္တိ* in *ကတိကုတ္တိ*.

Pag. 34 b.

- reg. 4. *မကုတ္တိ* (want de tweede »n" zal wel fout zijn) en *မကုတ္တိ* (reg. 12) schijnen éézelfde woord voor te stellen, maar het is niet zeker uit te maken, wat er bedoeld is. Misschien *မကုတ္တိ* »heerschappij"? — Met *မကုတ္တိ* is waarschijnlijk het Arab. *عَرَش* bedoeld, dat veelvuldig in verband met koersi (Arab. *كُرسى*) voorkomt, en een verwante beteekenis heeft (prof. de Goeje).
- reg. 6. *မိမိ* = *မိမိ*.
- reg. 11. *ကကိ*?

Pag. 35 a.

- reg. 2. *မိမိ*?
- reg. 5. *မကိမိကုတ္တိ* beteekent volgens het Hwdb. »jegens iemand listen of streken gebruiken". Men zou geneigd zijn het woord *မကိမိကုတ္တိ* dat op dezen en den volgende regel voorkomt voor een schrijffout van het eerste te houden. Behalve dat het vreemd zou zijn dat het woord eerst goed en daarna tweemaal verkeerd geschreven werd, komt er nog bij, dat *မကိမိကုတ္တိ* tot object heeft »den persoon"; (hier Allah); *မကုတ္တိ* beteekent dus »op het punt van hun vereering", en dit *မကု* zou achter *မက* en *မိမိ* ook moeten staan, zoo hier hetzelfde woord bedoeld was. Waarschijnlijk moet er gestaan hebben *မကမကုတ္တိ* »uitstellen" welk woord »een zaak" tot object kan hebben. — *ယုတ္တိ* zal wel een schrijffout zijn voor *ယုတ္တိ* = *ယုတ္တိ*.
- reg. 6. *မိမိမိမိကုတ္တိ*. De juiste beteekenis is mij niet bekend.

Pag. 35 b.

ယမိန္ဒာ misschien een schrijffout voor ယမိန္ဒာ၌ »een schoon beeld". reg. 5.
 အမာဟ is het Mal. amarah »toorn". Ook 37 a, 2. reg. 11.

Pag. 36 a.

တမ္ဘာတမ္ဘာ၌ is waarschijnlijk een omzetting van တမ္ဘာတမ္ဘာ၌ »zich-reg. 4.
 zelf vernederen".

တမ္ဘာတမ္ဘာ၌ is geen zeer duidelijke uitdrukking: naar het mij voor-reg. 5.
 komt is တမ္ဘာ in de in het Hwdb. onder II genoemde fig. beteekenis »berusten"
 bedoeld, en beteekent de geheele zin »zoo handelen dat men die berusting
 verkrijgt."

တမ္ဘာတမ္ဘာ၌ houd ik voor een schrijffout voor တမ္ဘာတမ္ဘာ. reg. 6.

တမ္ဘာ beteekent volgens het Hwdb. niets anders dan တမ္ဘာ၌ »buis". Ik reg. 7.
 houd het hier voor een wijziging van တမ္ဘာ = တမ္ဘာ (evenals တမ္ဘာ voor
 တမ္ဘာ 33 a, 5), evenals de voorbeelden 20 a, 8 opgenoemd. တမ္ဘာ is = တမ္ဘာ.

De definitie van တမ္ဘာ 53 a, 10 တမ္ဘာတမ္ဘာ၌ geeft niet veel licht. —
 တမ္ဘာ, indien er dit namelijk staat, want het woord is zeer onduidelijk
 geschreven, is waarschijnlijk een andere vorm voor တမ္ဘာ »goederen,
 eigendom" Cfr. 27 b, 8.

တမ္ဘာ is duidelijk een schrijffout voor တမ္ဘာ. reg. 11.

Pag. 36 b.

တမ္ဘာ. Waarschijnlijk staat တမ္ဘာ voor တမ္ဘာ; dat volgens het Hwdb. reg. 3.
 beteekent တမ္ဘာ » vertroosting".

တမ္ဘာတမ္ဘာ၌ waarschijnlijk voor တမ္ဘာတမ္ဘာ၌ = တမ္ဘာတမ္ဘာ. reg. 5.

တမ္ဘာတမ္ဘာ၌ schrijffout voor တမ္ဘာတမ္ဘာ = တမ္ဘာတမ္ဘာ. Cfr. 16 b, 6. reg. 10.

တမ္ဘာ zal wel တမ္ဘာ moeten verbeelden. တမ္ဘာ is volgens het Hwdb. reg. 11.
 = တမ္ဘာ »binnengaan".

Pag. 37 a.

တမ္ဘာ = တမ္ဘာ »sachtzinnig". Cfr. 32 b, 3. — တမ္ဘာတမ္ဘာ houd ik voor een reg. 2.
 schrijffout voor တမ္ဘာ »sors".

reg. 6. *menjēsal* de Javaansche vorm van het Mal. *mēnjēsal* »berouw hebben.”

Cfr. 46 a, 3 en 41 a, 10.

reg. 7. *nyu = nyu*.

reg. 8. Ditzelfde verhaal komt in de Nawawi (HS. der L. B.) voor op p. 97, maar van Mozes.

reg. 10. *nyu* schrijffout voor *nyu*. Cfr. 37 b, 11.

Pag. 37 b.

reg. 9. *nyu* moet hier »stralen” beteekenen: misschien is *nyu* bedoeld, dat die beteekenis heeft.

reg. 11. Voor *nyu* is uitgelaten *nyu*.

reg. 13. *nyu* verbastering van *nyu* »trap, rang, eer”.

Pag. 38 a.

reg. 4. *nyu* of *nyu* (want de verdubbeling der »s” kan een gevolg zijn van de voorafgaande »r” Cfr. 15 a, 4) is mij onbekend. Er kan bedoeld zijn *nyu* of *nyu* dat hier zeer goed uitkomt in de beteekenis van »aanhoudend en hard van een stroom van woorden”. Zie Hwdb. i. v. *nyu*.

reg. 11. *nyu*. Hetzelfde verhaal dat hier volgt komt eenigszins gewijzigd voor in de Seeloeks (HS. der L. B. N°. 1796), waar als bron genoemd wordt de »Kadis koedsi”. Blijkbaar wordt op beide plaatsen hetzelfde werk bedoeld, waarvan de titel zal moeten luiden *حديث قدسي* »heilig verhaal”. Werkelijk komt in Engelmann's Catalogus onder N°. 86 voor: »Kadis kodis, fragment van theologischen inhoud, in poëzie.”

Pag. 38 b.

reg. 9. *nyu* Arab. *مشاهدة* »getuigenis”.

reg. 10. *nyu* geeft geen goeden zin. Ik houd het voor een omzetting van *nyu* het substantief behoorende bij *nyu* Arab. *مقرب* »zich in de tegenwoordigheid van Allah bevinden”. Dit wordt bevestigd door de verklaring. Het komt verder voor 41 a, 51 a, 52 a.

Pag. 39 a.

reg. 4. *nyu* is het Arab. *نِعْمَة* »beneficium”.

Op de transcriptie van het begin van dezen Arab. zin is niets aan te merken-reg.10.
ken. Het laatste gedeelte *ဟော့ကမ္မာဒကော့* etc. is het Arab. *والصلاة على*

وآل (prof. de Goeje). Door het weglaten van *وآل* (جمعين) "en zijne (geheele) familie" werd het onzin.

မာမာဒကော့? misschien *ဟော့ကမ္မာဒကော့* Cfr. 51 b, 10.

reg.11.

Pag. 39 b.

ဟော့ကမ္မာဒကော့ een schrijffout voor *ဟော့မာ*° zooals op 21 b, 13 is een reg. 1.

werk van den eoefistischen schrijver Ghazzālī en heet in het Arabisch *أحياء*

علم الدين. Het tweede boek *ဟော့ကမ္မာဒကော့* is de *تلخيص النهاج*
auctore Nawāwī. De naam van het derde boek *ဟော့ကမ္မာဒကော့* schijnt een aar-

dige verbastering te zijn van het Arab. *كنز الكبير*, een gewone naam voor
Arabische boeken (prof. de Goeje).

ဟော့ကမ္မာဒကော့. Met sarejat (of sarengat) wordt bepaaldelijk Koran en Sonna reg. 4.
bedoeld. Zie Meded. XIII, 185. Over tarekat en kakekat zie Meded. XIII, 216.

ဟော့ဟော့. Het eerste woord is het Mal. *naik* »opgaan". In het Javaansch reg. 8.
zegt men op dezelfde wijs *ဟော့ဟော့* Boestam 12, 53.

ဟော့ moet men hier in de beteekenis van *ဟော့* opvatten »met geweld". reg.12.
Cfr. 15 b, 3 waarmee deze plaats veel overeenkomst heeft.

Pag. 40 a.

ဟော့ဟော့ is het vroeggebed Arab. *صُحُا*. Zie Hwdb. i. v. *ဟော့ဟော့*. reg. 4

ဟော့ဟော့ is een andere transcriptie voor het in het Hwdb. vermelde reg. 5.

ဟော့ဟော့ Arab. *تراويح*. Over al deze gebeden, die de schrijver met recht
onder de slechts door de sonna voorgeschrevenen (*ဟော့ဟော့ဟော့ဟော့ဟော့*

ဟော့ဟော့ဟော့ဟော့) noemt, en die ook »overtollige gebeden" (*صلاة النفل*)
genaamd worden, zie Niemann Inl. p. 380, en over de vrijwillige vastendagen
Niemann Inl. p. 101.

ဟော့? Ik meen dat dit woord niets anders is dan een andere transcriptie reg. 9.

naast *ဟော့* Arab. *ظاهر* »uitwendig". Van de transcriptie van *ظ* met *ဟော့*
weet ik maar één voorbeeld aan te brengen, namelijk de zonderlinge vorm
ဟော့ 43 a, 12 = *ظاهر*; deze beteekenis blijkt op de aangehaalde plaats

ten duidelijkste. Naar het mij voorkomt, wordt *man* hier nader verklaard door *manakimamanta*, hetgeen heel goed kan, want de sarejat is de eerste trap op den godsdienstigen ladder, en niets anders dan »de uiterlijke godsdienst". Cfr. 55 b, 3.

reg. 11. *mananta* = *mananta* »in menigte te voorschijn komen"; zoo ook *mananta* een regel verder = *mananta* »zichtbaar".

Pag. 40 b.

reg. 9. *manak* ook 42 a, 46 a, 47 b komt telkens na *mananta* voor: het is samengesteld uit *man* en *ak*. *man* is de regelmatige Javaansche vorm van *kawi* pwa = lat. autem (prof. Kern) en *ak* is het woordje dat in het Hwdb. onder *ak* II wordt opgegeven als »een woordje van demonstrat. beteekenis".

reg. 10. *manak* evenals 42 a, 8 *manak* zijn verbasterde vormen van *manak* of *manak* = *manak*.

reg. 11. *manak* is geen woord: denkelyk moet het *manak* zijn, dat »aankleven, gehecht zijn" beteekent.

Pag. 41 a.

reg. 9 *manak*. De definitie die op deze plaats van dit woord gegeven wordt, deugt niet maar is die van *manak*. Cfr. 38 b, 10 en 11.

Pag. 41 b.

reg. 4. *manak*? Moet er misschien *manak* staan?

reg. 8. *manak* Arab. *مَجْرَدٌ* »solus, unicus". — *manak* is een schrijffout voor *manak*.

Pag. 42 a.

reg. 2. *manak* schrijffout voor *manak*.

reg. 4. *manak* schrijffout voor *manak* evenals 39 a, 6. — *manak* is een andere vorm voor het gewonere *manak* »flikkeren". Cfr. 32 b *manak* in plaats van *manak*.

Pag. 42 b.

ᠮᠤᠭᠤᠨᠭᠤᠨᠭᠤᠨᠭᠤᠨᠭᠤᠨ. Het is duidelijk dat deze woorden niet goed kunnen reg. 7.
 zijn. Naar het mij voorkomt zijn hier twee herhalingen: het eerste ᠮᠤ is een
 anticipatie op het tweede, en ᠭᠤᠨᠭᠤᠨ is een gewijzigde herhaling van ᠭᠤᠨ.
 Er blijft dus over ᠮᠤᠭᠤᠨᠭᠤᠨ. Letten we nu op den volgende zin, dan
 geloof ik dat deze woorden met een kleine wijziging een goeden zin opleveren.
 Er zal moeten gelezen worden ᠮᠤᠭᠤᠨᠭᠤᠨ, en dan beteekent de gansche zin:
 „hij is in staat in de lucht te zweven”.

ᠮᠤᠭᠤᠨ schijnt geen schrijffout voor ᠮᠤᠭᠤᠨ te zijn, want 43 a, 7 staat reg. 8.
 weer de conjunct. ᠮᠤᠭᠤᠨ ᠮᠤᠨ, eveneens achter ᠮᠤᠭᠤᠨ. — (ᠮᠤ schrijffout
 voor ᠮᠤᠨ).

ᠮᠤᠭᠤᠨ komt niet voor in het Hwdb. Ik houd het voor een sierlijken vorm reg. 10.
 omtrent gelijk staande met ᠮᠤᠨ. Ook het Hwdb. zegt dat het voorvoegsel
 ᠮᠤ dikwijls geheel voorkomt als ᠮᠤ, d. i. zonder merkbare verandering van
 beteekenis.

Pag. 43 a.

ᠮᠤᠭᠤᠨ misschien een schrijffout voor ᠮᠤᠨ Cfr. 40 b, 11. reg. 1.
 ᠮᠤᠨ staat voor ᠮᠤᠨ. Vergelijk ᠮᠤᠨᠭᠤᠨᠭᠤᠨ enz. — ᠮᠤᠨ is waar-reg. 6
 schijnt een schrijffout voor ᠮᠤᠨ.

ᠮᠤᠨ moet ᠮᠤᠨ zijn en ᠮᠤᠨᠭᠤᠨ waarschijnlijk ᠮᠤᠨ. reg. 10.
 ᠮᠤᠨ schijnt hetzelfde als ᠮᠤᠨ te zijn (Arab. ظاهر). Ook Boestam 120 reg. 12.
 komt deze vorm voor. Cfr. 40 a, 9.

Pag. 43 b.

ᠮᠤᠨ. In het HS. staat ᠮᠤᠨ. reg. 1.
 ᠮᠤᠨ schrijffout voor ᠮᠤᠨ. — ᠮᠤᠨ is het Arab. (ظاهر) reg. 9.
 „het volk van het (daïr)”.

Pag. 44 b.

ᠮᠤᠨ = ᠮᠤᠨ staat meermalen in dit HS. Vergelijk ᠮᠤᠨ voor reg. 2.
 ᠮᠤᠨ (32 b en 56 a) en ᠮᠤᠨ voor ᠮᠤᠨ passim.

- reg. 3. *မိတက*. Uit het verband blijkt dat een woord vereischt wordt dat „meenen” en liefst „verkeerdelijk meenen” beteekent. Het woord *မိတက* KD. van *မိတက* beteekent dit laatste (vergelijk *မိမိတက* „eigenwijis” en *မိမိတက* „verkeerde meening omtrent iets”) en zal dus wel het door den schrijver bedoelde woord zijn.
- reg. 4. *ကျေးဇူးဗျ* schrijffout voor *ကျေးဇူးဗျ*. — *ကတဏ္ဍ* schrijffout voor *ကတိဏ္ဍ*.
- reg. 11. *မိမိတက* kan zeer goed een schrijffout zijn voor *မိမိတက* daar de pasau-gans „s” en „p” in het Balineesche schrift zeer veel overeenkomst met elkaar hebben. Het Arab. *أنطاكي* beteekent „inwoner van Antiochië”; en er bestaat een Daoed al-Antaki, die een pharmacopoea geschreven heeft, waarin de volgende woorden goed zouden passen (prof. de Goeje). Over de verwisseling van *an* en *an* in aan het Arabisch ontleende woorden, zie 16 a, 4.

Pag. 45 a.

- reg. 1. *မာမာမာမာ*? Is misschien *မာမာမာမာ* bedoeld?
- reg. 6. *ကျေးဇူးဗျ* het Arab. *متأذى* laesus (prof. de Goeje).
- reg. 10. *မာမာမာမာမာမာမာ*. Deze zin deugt niet: er zal voor gelezen moeten worden *မာမာမာမာမာမာမာ*. Het woord *မာမာ* houd ik voor hetzelfde als *မာမာ* „stand” en vat het dan op in den zin van „pinnen aan een sleutel, die in het slot grijpen”.
- reg. 11. *မိမိတက* zal wel hetzelfde woord zijn als *မိမိတက* Arab. *بدعة* dat volgens het Hwdb. „veinzerij, huichelarij” beteekent. Het woord komt in denzelfden vorm voor 54 a, b.

Pag. 45 b.

- reg. 1. *ကတဏ္ဍ* moet zijn *ကတဏ္ဍ* of *ကတဏ္ဍ*.
- reg. 2. *မိမိ* schrijffout voor *မိမိ*.
- reg. 5. *ကျေးဇူးဗျ*. Hiermede zal wel bedoeld zijn *မိမိ* „om (Allah) te behagen”.
- reg. 12. *ကျေးဇူးဗျ* is de pluralis van het Arab. *مؤثقي* „firmus”.

Pag. 46 a.

- reg. 2. *မာမာမာမာ* schrijffout voor *မာမာမာမာ* en reg. 6. *မာမာမာမာ* schrijffout voor hetzelfde woord.
- reg. 5. *မာမာမာမာ* en reg. 7. *မာမာမာမာ* moet hetzelfde woord zijn: welk woord hier bedoeld wordt, kan ik niet gissen.

ရှမ်းကံတစ် ဆှိတ် voor ရှမ်းကံတစ်ကံတစ်.

reg. 6.

ကံတစ်ကံတစ် ဆှိတ် voor ကံတစ်ကံတစ်ကံတစ်.

reg. 8.

Pag. 46 b.

မိမိကံတစ်. Deze dwaze schrijffout komt nog een paar malen in dit Hs. voor. reg. 10.

ကံတစ်ကံတစ်. Het is duidelijk dat ကံတစ် een schrijffout is voor ကံတစ်: moei-reg. 13.

lijker is het uit te maken wat ကံတစ် is. Het is mogelijk dat het woord

ကံတစ် dat eigenlijk »vlechten» beteekent, hier in overdrachtelijken zin voorkomt, zoodat de uitdrukking beteekent »bakti houden, d. i. eerbiedige hulde bewijzen». Vergelijk ကံတစ်မြို့ = nadenken Sērat kantjil (Ed. Dr. Palmer v. d. Broek) II, 7. Maar het kan ook zijn dat er een omzetting heeft plaats gehad van het Mal. mēngēmbēkti.

Pag. 47 a.

ကံတစ်ကံတစ် kan in 't Arab. zijn قَصَبَةُ الشَّاش »de hoofdstad van Sjasj reg. 2.

(pers. چاش) het tegenwoordige Taschkend. De naam van het eerste boek is

Arab. تَبْدِيد (prof. de Goeje). Pag. 53 a, 7 staat beter geschreven ကံတစ်ကံတစ်.

ကံတစ် ဆှိတ် voor ကံတစ်ကံတစ်.

reg. 4.

မိမိကံတစ်?

reg. 5.

Pag. 47 b.

မိမိကံတစ် moet een schrijffout zijn voor မိမိကံတစ် op reg. 12: op beide reg. 3. plaats en beteekent het waarschijnlijk »eensgezind».

မိမိ houd ik voor een schrijffout voor မိမိ.

reg. 7.

မိမိ. Hiermede schijnt het madya-pronomen မိမိ bedoeld te zijn.

reg. 12.

Pag. 48 a.

ရှမ်း m. z. ရှမ်း als op reg. 11 waar de schrijver zeker om de sierlijkheid (?) reg. 10.

ရှမ်းကံတစ် zet.

မိမိကံတစ်? Misschien schuilt er မိမိကံ in. Zie reg. 12.

reg. 11.

မိမိကံ is evenals het Mal. kēnapa een verbastering van မိမိကံတစ်. — မိမိကံ reg. 12. zal wel မိမိကံ moeten zijn.

Pag. 48 b.

reg. 3. $\text{မ္မာမာ} = \text{မာမာမာ}$ »plaats». Zie reg. 10.

reg. 4. မ္မာမာမာမာ schrijffout voor မ္မာမာမာမာ dat volgt.

Pag. 49 b.

reg. 7. မ္မာမာမာမာမာမာမာ Arab. $\text{فَالْيَا تَرْجَعُونَ جَبِيْعًا}$ (prof. de Goeje).

reg. 10. $\text{မ္မာမာမာမာ} = \text{မ္မာမာမာမာ}$.

Pag. 50 a.

reg. 1. မ္မာမာမာ voor မ္မာမာမာ »weerspannig».

reg. 2. မ္မာမာ zal wel een verkorting zijn van မ္မာမာမာ .

reg. 8. မ္မာမာမာမာ ? Misschien het Madoer. မ္မာမာမာ . Handl. Madoer. II, 75, 8 v. o. waar het gezegd wordt van een bedelaar »die hier en daar wat op-haalt». Of is het het Arab. مشكل , met uitvalling van de »k" evenals rēksa en rēsa ; maar dan moet het in eenigszins gewijzigde beteekenis gebruikt zijn, want مشكل schijnt alleen van zaken gezegd te worden »die moeilijk zijn" niet van personen die »in moeite verkeerren". — မ္မာမာမာ ? Voor မ္မာမာမာ »stil zijn"?

reg. 11. $\text{မ္မာမာမာမာမာမာမာမာ}$ schrijffout voor $\text{မ္မာမာမာမာမာမာမာမာ}$.

reg. 13. $\text{မ္မာမာမာမာမာမာမာမာ}$ etc. Koran LXXVIII, 10 en 11 $\text{وجعلنا الليل لباسًا وجعلنا النهار معاشًا}$.

Pag. 50 b.

reg. 1. $\text{မ္မာမာမာမာမာ} = \text{မ္မာမာမာမာမာ}$.

reg. 5. မ္မာမာမာ schrijffout voor မ္မာမာမာ .

Pag. 51 a.

reg. 2. De definities van မ္မာမာမာ en မ္မာမာ zijn hier weder verward. Cfr. 41 a, 9 en 38 b, 10. — Met မ္မာမာ dat nog een paar malen voorkomt is natuurlijk မ္မာမာမာ bedoeld.

reg. 8. $\text{မ္မာမာမာမာမာမာမာမာ}$ မ္မာမာမာ meen ik dat beteekenen moet: »zijn vrijen tijd aan niemand anders wijden dan aan Allah».

ကမ္ဘာကျ en 2 regels verder ကမ္ဘာကျ ကomt van မိတ္တ = ရဟန်းကျ reg. 5.
»straal».

Het tweede ကျ is overtollig.

reg. 9.

Pag. 51 b.

ခိုင်ကျ staat niet in het Hwdb. Er is waarschijnlijk bedoeld မိမိကျ reg. 8.
in overdrachtelijken zin genomen: ရဟန်းခိုင်ကျ »stevig, vast». — ဆမာက
en ဆမာက zijn onnauwkeurige schrijfwijzen voor ဆရဟန်း or ဆရဟ် de
Javaansche transcriptie van het Arab. **معزة** »wondermacht». Zie Hwdb. i. v.
ဆရဟ်.

Pag. 52 a.

ရဟန်းကျ must natuurlijk zijn ရဟ်°. Cfr. 43 b, 1.

reg. 6.

ဟင် waarschijnlijk = ဟင် »hoogmoedig».

reg. 9.

Pag. 52 b.

ကမ္ဘာကျ het Arab. **رَاغِبٌ** »supplicans».

reg. 3.

Pag. 53 a.

ကျဆမာ is geen woord. Ik houd het voor een schrijffout voor ကျဆမာ reg. 6.
het sanskr. utsāha »inspanning».

Pag. 53 b.

မမံ denklijk een schrijffout voor မမံ.

reg. 2.

ရဟန်းမာ zal wel ရဟန်းမာ moeten zijn omdat overal in deze opsom-
ming ရဟန်းမာ staat.

ကမ္ဘာ is het Arab. **بَيِّنَةٌ** »evidentia, testimonium.» Zie Hwdb. i. v. reg. 7.
ကမ္ဘာကျ.

ရဟန်းကျ Arab. **شيخ الإسلام**. 56 a, 4 staat ရဟန်းကျ. reg. 12.

Pag. 54 a.

မမာ is zeer vreemd voor မာ.

reg. 6.

မိမိ? Misschien kan မိမိ or မိမိ bedoeld zijn.

reg. 8.

Pag. 54 b.

- reg. 3. *ကလိယုဇာ* voor *ကလိယိန္တုဇာ*. De zin schijnt te beteekenen: ga niet naar een rivier of bron (om u te baden) met afbreking van uw werk (wanneer ge aan het werk zijt). — Achter *ကုဇာ* staat in het HS. een teeken, dat maars eens voorkomt, en waarvan ik de beteekenis niet ken.
- reg. 7. *မိတ္တု*. Hiervoor leze men *မိမိန္တု* van *မိမိန္တု* »neer drukken».
- reg. 9. *ကမ္ပိတေ* schrijffout voor *ကမ္ပိတေ* »heb medelijden».

Pag. 55 a.

- reg. 2. *အနုပညာ* schrijffout voor *အနုပညာ*.
- reg. 3. *ကတေ* schrijffout voor *ကတေ*.
- reg. 4. *အနုပညာ* moet »trotsch» beteekenen, maar staat niet in het Hwdb. Is misschien *အနု* »(fig. van het hart) opgeblazen, vol verbeelding van zich zelf» het ware woord?
- reg. 8. *အနုပညာ* is een schrijffout voor *အနုပညာ*.
- reg. 9. *မိမိန္တု* misschien voor *မိမိန္တု* (?)
- reg. 12. *အနုပညာ* is het Mal. djahat, Jav. *ကတေ*.
- reg. 14. *အနုပညာ* houd ik voor een schrijffout voor *အနုပညာ*. — *ကတေ* moet natuurlijk *ကတေ* zijn.

Pag. 55 b.

- reg. 8. *ကတေ*? Het moet hetzelfde beteekenen als *ကတေ* dat wel »opsieren van het aangezicht of blanketten» zal moeten beteekenen, ofschoon het in dezen vorm niet in het Hwdb. staat. Over *ကတေ* zie 40 b, 9: is de vertaling van *ကတေ* juist, dan moet *ကတေ* op deze plaats »het uiterlijk» beteekenen, in tegenstelling met *ကတေ* (reg. 4) »het binnenste». Over *ကတေ* vergelijk men nog 43 b.
- reg. 4. *အနုပညာ* misschien voor *အနုပညာ* »onderwerp u»; maar dan moet de *အ* vóór *မိ* gaschrapt worden. Of is het een van *အနုပညာ* (sansk. suwadana) »schoon gelaat» gemaakt verbum, in den zin van »een schoon gelaat toonen»?
- reg. 6. *ကတေ* is natuurlijk een schrijffout voor *ကတေ*. — *အနုပညာ* moet *အနုပညာ* zijn: het is mij niet gelukt de verklaring te vinden hoe deze fout kan ontstaan zijn.

ကမ္ဘာမကတ is natuurlijk een schrijffout voor ကမ္ဘာမကတ. reg. 10.

ကမ္ဘာမက m. z. ကမ္ဘာမက. reg. 11.

မက misschien မက? reg. 12.

မကတကမ္ဘာမက zal wel မကတကမ္ဘာမက = မကတကမ္ဘာမက moeten zijn. reg. 13.
ကမ္ဘာမက = ကမ္ဘာမက verlaten.

Pag. 56 a.

ကမ္ဘာမကမ္ဘာမက is de sjeich Hasan van Bassora (Zie Dozy: Islam p. 132) in reg. 6.
de eerste eeuw der Hedjra, een der stichters van het muzelmansche ascetisme.

မကမ္ဘာမက is een schrijffout voor မကမ္ဘာမက het Mal. përistewa. reg. 7.

မကမ္ဘာမက? Het beteekent volgens het Hwdb. niets anders dan »zadel" reg. 8.

welke beteekenis hier niet past. — ကမ္ဘာမက? Het beteekent natuurlijk een
glazen bak; maar waarom deze ကမ္ဘာမက genoemd wordt, weet ik niet.

မကမ္ဘာမက. Waarschijnlijk van gelijke beteekenis met မကမ္ဘာမက »omringen, reg. 9.
omgeven".

မကမ္ဘာမက waarschijnlijk een schrijffout voor မကမ္ဘာမက »bij iemand sterk aandringen reg. 11.
door vragen, enz."

Pag. 56 b.

မကမ္ဘာမကမ္ဘာမက is gemaakt van het Mal. rëndah »laag, nederig" en gelijk reg. 2.
aan het Mal. mērëndahkan dirinja »zich vernederen".

မကမ္ဘာမက waarschijnlijk voor ကမ္ဘာမက. reg. 3.

မကမ္ဘာမက = မကမ္ဘာမက van မကမ္ဘာမက vlam. — မကမ္ဘာမက is volgens reg. 7.
prof. de Goeje het Arab. مُكَاسِبَةٌ »afrekening".

မကမ္ဘာမက het Arab. جَعْبَاع »locus angustus et asper". (?) reg. 9.

Pag. 57 a.

မကမ္ဘာမကမ္ဘာမက is een verbastering van het Arab. عَلَيْهِ السَّلَام (prof. reg. 1.
de Goeje).

မကမ္ဘာမက. Ook 71 a, 71 b moet zijn မကမ္ဘာမက en schijnt dus ook van man-reg. 11.
nelijke bedienden gebruikt te worden. Zie Hwdb. i. v. မကမ္ဘာမက. Of denkt de
schrijver aan vrouwen, daar er in den Koran herhaaldelijk tegen gewaarschuwd
wordt, de engelen voor dochters van Allah te houden. Kor. XVI, 59; XLIII, 18.

Pag. 57 b.

- reg. 8. မကတိမ္မ ; een schrijffout voor မကတိမ္မ . Cfr. 32 a, 3.
 reg. 10. မကကတ ? Is het soms een schrijffout voor မကတ »boven allen uitmunten»?

Pag. 58 a.

- reg. 1. မကမကတိမ္မ schrijffout voor မကမကတိမ္မ (reg. 3) van het Mal. pēlihara »zorg». — Kapirs zijn in het algemeen ongeloovigen in tegenstelling van Moehmins, de geloovigen. Moesjriks (van اشرك socios consortesque addidit scil. Deo) zij die Allah deelgenooten geven, met name de Christenen en de Perzische dualisten.
 reg. 2. မကမကတိမ္မ schrijffout voor မကမကတိမ္မ . Cfr. 42 a, 4.
 reg. 7. မကမကတိမ္မ schrijffout voor မကမကတိမ္မ .
 reg. 8. မကမကတိမ္မ schrijffout voor မကမကတိမ္မ .

Pag. 58 b.

- reg. 2. မကမကတိမ္မ achter Abdoellah is waarschijnlijk het Arab. ابن dat vervolgens door မကမကတိမ္မ wordt uitgedrukt.
 reg. 4. မကမကတိမ္မ schrijffout voor မကမကတိမ္မ .
 reg. 7. မကမကတိမ္မ schrijffout voor မကမကတိမ္မ ; het is niet het Javaansche maar het Mal. moerka, want er wordt hier de beteekenis »toornig» vereischt.
 reg. 9. မကမကတိမ္မ is denkelijk een schrijffout voor မကမကတိမ္မ .
 Over မကမကတိမ္မ zie 30 a, 9.

Pag. 59 a.

- reg. 1. မကမကတိမ္မ schrijffout voor မကမကတိမ္မ .
 reg. 12. မကမကတိမ္မ misschien het Arab. الطالقاني (prof. de Goeje).

Pag. 59 b.

- reg. 6. မကမကတိမ္မ schrijffout voor မကမကတိမ္မ .
 reg. 12. မကမကတိမ္မ moet natuurlijk zijn မကမကတိမ္မ .

Pag. 60 a.

သိသိ၏ဝိ schrijffout voor သိသိ၏ဝိ. reg. 8.

ဇာက schrijffout voor ဇာကဟူ. reg. 9.

က (schrijffout voor ကံ) သမုပ္ပယသမာဓိကျ must zijn ကံသမုပ္ပယသမာဓိကျ. reg. 10.
Allah heeft 100 namen, waarvan de naam Allah de voornaamste is. Zie v. d.
Berg Moh. Recht pag. 45 aanm. 2.

Pag. 60 b.

ကတေုရပရိ. De beteekenis »ter eere van iemand een offer doen" komt reg. 4.
hier niet te pas. Waarschijnlijk staat het voor ကတေုရပရိ »herstellen" van
ပုပ္ဖ »hersteld", evenals ဂုဏ် for ပုပ္ဖ.

ကမ္ဘိဝိ is fout. Er kan staan ကမ္ဘိဝိ of ကမ္ဘိဝိ; het laatste is het reg. 6.
waarschijnlijkst, omdat de schrijver dit woord dikwijls gebruikt en omdat reg.
8 ကမ္ဘိဝိ staat. — ဂုဏ် schrijffout voor ဂုဏ်.

ကတေုရပရိ. Hier wordt achtereenvolgens de voortreffelijkheid der 7 verzen reg. 7.
van de Fatihah in het licht gesteld.

ကတေုရပရိ is een vergissing voor ကတေုရ of ကတေုရ. reg. 10.

Met ကမ္ဘိ schijnt op deze plaats »wellust" bedoeld te zijn, een beteekenis reg. 12.
die het Hwdb. niet heeft. — ကမ္ဘိ schrijffout voor ကမ္ဘိ of ကမ္ဘိ.

Pag. 61 a.

ကတေုရပရိ is weer een prachtig staaltje van 's schrijvers bekendheid met reg. 3.
de Arab. taal. De က achter ကတေုရပရိ (نَعْبُدُ) is de Arab. , = en, en be-
hoort bij de volgende helft van dit vers.

ကတေုရပရိ (een regel verder staat weer သိက) schijnt wel reg. 7.
een vergissing te zijn voor သိကမ္ဘိ^o omdat het woord meermalen goed ge-
schreven staat.

ကမ္ဘိကျက waarschijnlijk = ကမ္ဘိကျက. reg. 10.

Pag. 61 b.

Achter de fatiha wordt altijd »Amen" gezegd. Zie Rodwell's Koran p. 10 reg. 2.
aanm. 4. — ကတေုရပရိ. Er moet voor gelezen worden ကတေုရပရိ.

- reg. 7. **ဆိမ္မ**. Hiermee wordt, zooals uit het verband duidelijk blijkt, **ဆိမ္မ** bedoeld.
Een vergissing in zulk een gewoon woord, zou anders bijna niet aan te nemen zijn.

Pag. 62 a.

- reg. 2. **ယယန္တုယန္တု** waarschijnlijk moet er **ယယန္တု** »vierdeelig" gestaan hebben.
reg. 6. **အေဟုမ္မေတံ** etc. Arab. **أَلْهَمَ اغْنِ لِمَنْ كَالِ آمِينَ**.
reg. 10. **ဟုတု** schrijffout voor **ဟုတ**.
reg. 11. **ကိတ္တု** is niet het Jav. woord, maar het Mal. **kēlam**, wat blijkt uit de be-
teekenis van »duister" die hier vereischt wordt.

Pag. 62 b.

- reg. 4. **ကိရုမ္မာနုကိရု** in het HS. staat **ကိရုမ္မာနုကိရု**.
reg. 8. **မဟုလ** zal wel voor **မာမဟုလ** staan.
reg. 11. **မဟု** is het Mal. dan »en".
reg. 13. **ကျပ်ကုမ္မာနု**. In het HS. staat **ကျပ်ကုမ္မာနု**.

Pag. 63 a.

- reg. 2. **ကမ္မာ** is het Mal. behoeva »immers, want".
reg. 3. **မပိမ္မ**. In het HS. staat **မပမ္မ**.
reg. 10. **ဗြဟ္မာ** moet zijn **ဗြဟ္မာမ္မာ**.
reg. 11. **ကတ** schrijffout voor **ကတု** of **ကတမ**.
reg. 12. **ကလ** is natuurlijk een schrijffout voor **ကမလ**.

Pag. 63 b.

- reg. 1. Op de door de insecten vernielde plaats moeten de letters **ဟုမ္မာ** (**အာမပိမ္မ**
etc.) ingevoegd worden.
reg. 2. **မိတ္တု**. In het HS. staat **မိတ္တု**.
reg. 3. **ကုလ** schrijffout voor **ကုလ**.
reg. 5. **ကတမ္မာ** schrijffout voor **ကတမ္မာ**.
reg. 6. **မာမ္မာ** schrijffout voor **မာမ္မာ**.
reg. 10. De woorden **အဟုမ္မာ** en **ကတု** zijn uit het Arabisch niet te verklaren.

Pag. 64 a.

- မိမိကျ (ook reg. 4) schijnt het Mal. s̥s̥at "verdwaald" te zijn. reg. 1.
 ၵမိမိကျ. In het HS. staat ၵမမိမိကျ. reg. 11.

Pag. 64 b.

- ၵမိမိကျမိမိကျမိမိကျ? reg. 2.
 ၵမိမိကျမိမိကျ en ၵမိမိကျမိမိကျ (67 a, 13) zijn transcripties voor خَيْر in tegenover-reg. 7.
 stelling van မိမိမိကျ transcriptie van شَر. — ၵမိမိကျ schrijffout voor ၵမမိမိကျ.
 ၵမိမိကျမိမိကျ is het Arab. ثَبَوْتِي "eeuwig, onveranderlijk zijn". reg. 11.

Pag. 65 a.

- မမိမိကျ en reg. 7. မမိမိကျ schrijffout voor မမိမိကျမိမိကျ = ၵမမိမိကျ. reg. 1.
 မိမိမိကျ en reg. 5. မမိမိကျ verbasteringen van Arab. فَعَلَ "doen". reg. 2.
 ၵမမိမိကျ schrijffout voor မိမိမိကျ.
 မိမိမိကျမိမိကျ waarschijnlijk een schrijffout voor မိမိမိကျ. reg. 6.
 မိမိမိကျ = မိမိမိကျ. — မမိမိကျမိမိကျ moet een schrijffout zijn voor ၵမမိမိကျ reg. 11.
 ၵမမိမိကျ het Arab. طَلَبُوا "zoeken" (prof. de Goaje).

Pag. 65 b.

- မမိမိကျ een poëtische vorm van မမိမိကျ. reg. 1.
 မမိမိကျ moet waarschijnlijk ၵမမိမိကျ zijn. reg. 4.
 ၵမမိမိကျ schrijffout voor မမိမိကျ. reg. 9.
 ၵမမိမိကျ schrijffout voor ၵမမိမိကျ. reg. 11.

Pag. 66 a.

- မမိမိကျ moet misschien ၵမမိမိကျမိမိကျ zijn. — ၵမမိမိကျ etc. Arab. reg. 3.
 (الله) كل شيء هالِكٌ إِلَّا وَجْهَ (الله). Dit laatste woord is uitgelaten: وَجْه alleen
 geeft in dit verband geen zin (prof. de Goeje).
 မမိမိကျ schrijffout voor မမိမိကျ. reg. 4.

Pag. 66 b.

- reg. 3. *မာဂိမိ* is een omzetting van *မာမိဂိ* of *မာဂိဂိ*.
 reg. 5. *မမ* schrijffout voor *မမိ*.
 reg. 8. *၇မကျ* schrijffout voor *၇မကျ*.
 reg. 10. *မ၇*. In het HS. staat *မ၇*.

Pag. 67 a.

- reg. 7. *မ၇မ၇* is het Arab. *تُرْبَة* "turba collecta" (prof. de Goeje). — *မာမာ* is het Mal. *belaka* "slechts".
 reg. 9. *မာမ၇မ၇*. Misschien is *မာမ၇မ၇* "haak" het juiste woord.
 reg. 10. *မ၇မ၇* komt mij voor fout te zijn. Ik meen dat *မ၇မ၇* voor *မ၇မ၇* = *မ၇မ၇* "hefboom" bedoeld is; de fijnheid van het ondersteuningspunt duidt de gevoeligheid van de balans aan.
 reg. 11. Met *မာမ၇မ၇* is waarschijnlijk *မ၇မ၇* "rijzen" bedoeld: en dan moet in *မ* een woord schuilen, dat het tegenovergestelde beteekent; dit blijkt uit hetgeen volgt. Misschien *မမ*?

Pag. 67 b.

- reg. 2. *မာမာမ၇မ၇မ၇မ၇*. Hieruit blijkt dat de schrijver *မာမာမ၇* bedoelt in den zin van "Allah de eer niet geven, die hem toekomt". — (*မာမာ* schrijffout voor *မာမ၇*).
- reg. 6. *မမိမမမိမ၇*; zal *မာမမမိမ၇* moeten zijn.
- reg. 7. *မ၇မ၇* schrijffout voor *မ၇မ၇*.

Pag. 68 a.

- reg. 1. *မာမ၇မ၇မ၇မ၇* = *မာမ၇မ၇*. Cfr. reg. 11 *မာမ၇မ၇မ၇မ၇*.
 reg. 8. *မာမာမ၇မ၇* schrijffout voor *မာမာမ၇*.
 reg. 12. *မာမ၇မ၇*? — *မာမ၇မ၇* schrijffout voor *မာမ၇မ၇* of *မာမ၇မ၇*.

Pag. 68 b.

- reg. 4. *မာမာမ၇မ၇မ၇*. Sri is "schoon, luisterrijk" en *မာမာမ၇မ၇မ၇* het Arab. *كنز اللطائف* "thesaurus rerum elegantium" (prof. de Goeje).

എന്ന schrijffout voor എ? reg. 8.

മനുഷ്യൻ voor മനുഷ്യൻ. — എന്തു = എന്തു. reg.11.

Pag. 69 a.

എന്തിന് moet waarschijnlijk എന്തിന് zijn. reg. 3.

മനുഷ്യൻ het Arab. ملك الموت. reg. 7.

എന്തു verbastering van het Arab. منكروناكر. reg. 8.

മനുഷ്യൻ. In het HS. staat മനുഷ്യൻ. reg.11.

Pag. 69 b.

De twee eerste regels zijn zeer onduidelijk: na എന്തു schijnt മനുഷ്യൻ reg. 1. (എ) gestaan te hebben, waarvan എന്തു een herhaling is: wat മനുഷ്യൻ moet beteekenen is mij ten eenenmale duister. Op reg. 3 heeft de schrijver een plaats opengelaten voor een woord, dat hij op dat oogenblik niet wist. Moet daar misschien മനുഷ്യൻ staan?

എന്തു waarschijnlijk een omzetting van മനു. — മനു op deze plaats en reg. 4. op 70 a, 4 staat in het HS. മനു.

മനു. In het HS. staat മനു. — മനു is de juiste vorm voor reg. 5. het gewonere pradoeli Arab. فضلى.

എന്തു schrijffout voor മനു. reg. 7.

മനു?

reg. 9.

Pag. 70 a.

എന്തു is zeker een schrijffout voor എന്തു, dat verder volgt. Is het reg. 2. എന്തു (Zie Hwdb. i. v. എന്തു) »belasting heffen» in figuurlijken zin opgevat?

മനു. In het HS. staat മനു. reg. 5.

Een soortgelijke beschouwing over de geschenken die de mensch bij zijn reg. 8. dood voor Gabriël, voor het graf enz. moet meenemen, vindt men in de Boestam (HS. der L. B.) p. 231.

Hier is door de insecten uitgebeten (എന്തു) (എന്തു).

reg.10.

Pag. 70 b.

Hier zijn door de insecten vernield de woorden (എന്തു) (എന്തു).

- reg. 2. မည့်မိကလ် op zijn tijd bidden? — မတကတ schrijffout voor မတကတဲ.
 reg. 5. စိကမုကတဲ = ကမ္မာ^o maar wat is မုကတဲ?

Pag. 71 a.

- reg. 2. Wat heeft achter ကတဲ gestaan?
 reg. 6. မုမကိကတဲ voor မုမကိကတဲ. Cfr. 28 a, 8.
 reg. 8. မကတဲကတဲ?
 reg. 9. Hier is door de insecten uitgebeten (မကတဲကတဲ)က(ကိကတဲကိကတဲ).

Pag. 71 b.

- reg. 1. မကမကတဲ het Arab. السَّيِّئَاتُ 'malum' (prof. de Goeje).
 reg. 2. မကတဲမုကိကတဲ schrijffout voor မကတဲမုကိကတဲ.
 reg. 4. မကကလ် schrijffout voor မကကလ်.

Pag. 72 a.

- reg. 2. မုကတဲ is een ongewone transcriptie van het Arab. مَرْصُور 'lotio sacra'; gewoonlijk မုကတဲ. De Arab. مَرْصُور wordt in het Jav. meestal met မ getranscribeerd: als uitzondering en analogie van de bovenstaande transcriptie heb ik မုကတဲ Arab. مَرْصُور. (Zie Hwdb. i. v.) en မုကတဲ Arab. مَرْصُور 25 a, 9, 72 a, 5 en andere plaatsen gevonden.
 reg. 4. မုမကတဲ. Zie Hwdb. i. v. မုမကတဲ Arab. مَصَكْفُ Koran-exemplaar.
 reg. 5. မုမကတဲ? = မုမကတဲ evenals Mal. oewěrna = wěrna, oewarta = warta?
 reg. 6. မကတဲကတဲ ook 72 b, 73 a een gedeeltelijke vertaling van het Arab. قول الصواب 'het geldende woord' (prof. de Goeje).
 reg. 7. မိကိကိ? မိကတဲ is 'verkouden' wat in den zin goed uitkomt; wat het tweede deel van het woord beteekent, weet ik niet.
 reg. 8. ကမကတဲကတဲ. Beteekent dit de rapal (formule) van de wassching?

Pag. 72 b.

- reg. 1. Vóór မကတဲကတဲ is een taling uitgevallen, eveneens op reg. 4 vóór မကတဲကတဲ.

IN DEN TEKST OPGEMERKTE ERRATA.

- P. 3 r. 3 v. o. ဆုဒ္ဓဟဏ်ဓာတုဓိမိက m. z. ဆုဒ္ဓဟဏ်ဓိတုဓိမိက.
- P. 5 r. 3   ယုဒျဉ္ဇေ m. z. ယုဒျဉ္ဇေ.
- P. 6 r. 2 v. o. မိဗ္ဗေ m. z. မိဗ္ဗေ.
- P. 8 r. 5 v. o. ဟဗ္ဗေမိဗ္ဗေကံတုဓိမိက m. z. ဟဗ္ဗေမိဗ္ဗေကံတုဓိမိက.
- P. 20 r. 11   ဟဗ္ဗေမိဗ္ဗေ m. z. ဟဗ္ဗေမိဗ္ဗေ.
- P. 40 r. 6 v. o. မဿ m. z. မဿ.
- P. 48 r. 4   ဟဗ္ဗေကံ m. z. ဟဗ္ဗေကံ.
- P. 48 r. 2 v. o. ဓာတု m. z. ဓာတု.
-

STELLINGEN.

STELLINGEN.

I.

Abiāsā (Ed. H. C. Humme) p. 33 r. 4 v. o. *သယံဇာတကုမ္ပဏီ*
သယံဇာတကုမ္ပဏီ. I. p. v. *သယံဇာတ* leze men *သယံဇာတ*.

II.

Babad Tanah Djawi p. 115 r. 3 v. o. Met *ကော့ကော့* is niet een
sikkel, maar de boemboeng (bamboe-koker) bedoeld.

III.

Ten onrechte meent prof. Meinsma dat *သယံဇာတကုမ္ပဏီ* »in de
richting van Mekka bidden" zou kunnen beteekenen. Aant. op
Babad p. 218, r. 8 v. o.

IV.

Ten onrechte stelt prof. Meinsma *ယုဒကျေး = ယုဒကျေး*. Aant.
op Babad p. 573, r. 6 v. o.

V.

Sĕrat Kantjil (Ed. Dr. Palmer van den Broek) VII, 19 *အရဟံ
အရဟံ အရဟံ အရဟံ အရဟံ* 1. *အရဟံ အရဟံ အရဟံ အရဟံ*°.

VI.

De bewering van Dr. Palmer van den Broek dat het „Boek van den kantjil” niet aan de Indische letterkunde is ontleend, is slechts waar in dien zin, dat het niet *rechtstreeks* uit Indische werken is overgenomen.

VII.

Niemann Bloeml. uit Mal. Geschr. I, p. 134 r. 8 v. o. *اجر ۱. احي*.

VIII.

Pandja-Tandāran p. 73 r. 9 *تيكس ۱. تيك*.

IX.

Hhikajat Kalila dan Damina (Ed. prof. Gonggrijp) p. 119, r. 9 v. o. roesa 1. poesat.

X.

Ten onrechte leidt prof. Gonggrijp het woord sĕmbrani van brani af (Kalila dan Damina aantt. p. 10).

XI.

Hetgeen prof. Gonggrijp over het Mal. „maka” zegt, kan niet gelden voor de gevallen waarin het nog zijn oorspronkelijke kracht bewaard heeft.

XII.

Sj. Bidasari p. 12 r. 3 *برکال* l. *برکال*.

XIII.

Het is een ijdel streven met Dr. van Hoëvell aan de Maleische poëzie aesthetische waarde te willen toekennen. (Sj. Bidasari, inl. VII).

XIV.

Friedrich Müller (Grundr. der Sprachwissenschaft Band II Abth. II: die malayischen Sprachen) beweert ten onrechte dat de klank *ā* van alle talen van den Ind. archipel slechts in het Jav. voorkomt.

XV.

F. Müller l. l. p. 148 neemt ten onrechte voor de namen voor 100, den vorm *ratoes* tot grondslag aan.

XVI.

Het praefix *ma* vormt geen verba activa *transitiva*, gelijk F. Müller wil (l. l. p. 127).

XVII.

Het praefix *bër* is uit *ba* ontstaan, niet omgekeerd, gelijk F. Müller beweert (l. l. p. 106).

XVIII.

De door F. Müller p. 138 opgegeven voorbeelden: *Kalihāt* en *Kadēngar* zijn met recht door Dr. van der Tuuk voor ongeldig verklaard.

XIX.

De verklaring van de monsterachtige figuren der Wajang-poppen moet gezocht worden in den bijzonderen aard der vertooning, en den smaak der Javanen.

XX.

De invloed ten goede door den Islam op de Javanen uitgeoefend kan niet opwegen tegen de groote voordeelen hun door de Hindoes geschonken.

This book is due on the last date stamped below, or on the date to which renewed.

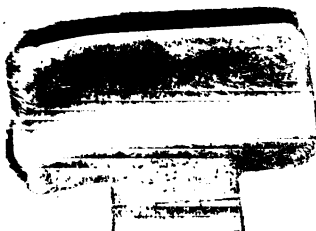
5 Mar '58 TS

[illegible]

496335

UNIVERSITY OF CALIFORNIA LIBRARY

BOEKDRUKKERIJ VAN E. J. BRILL TE LEIDEN.